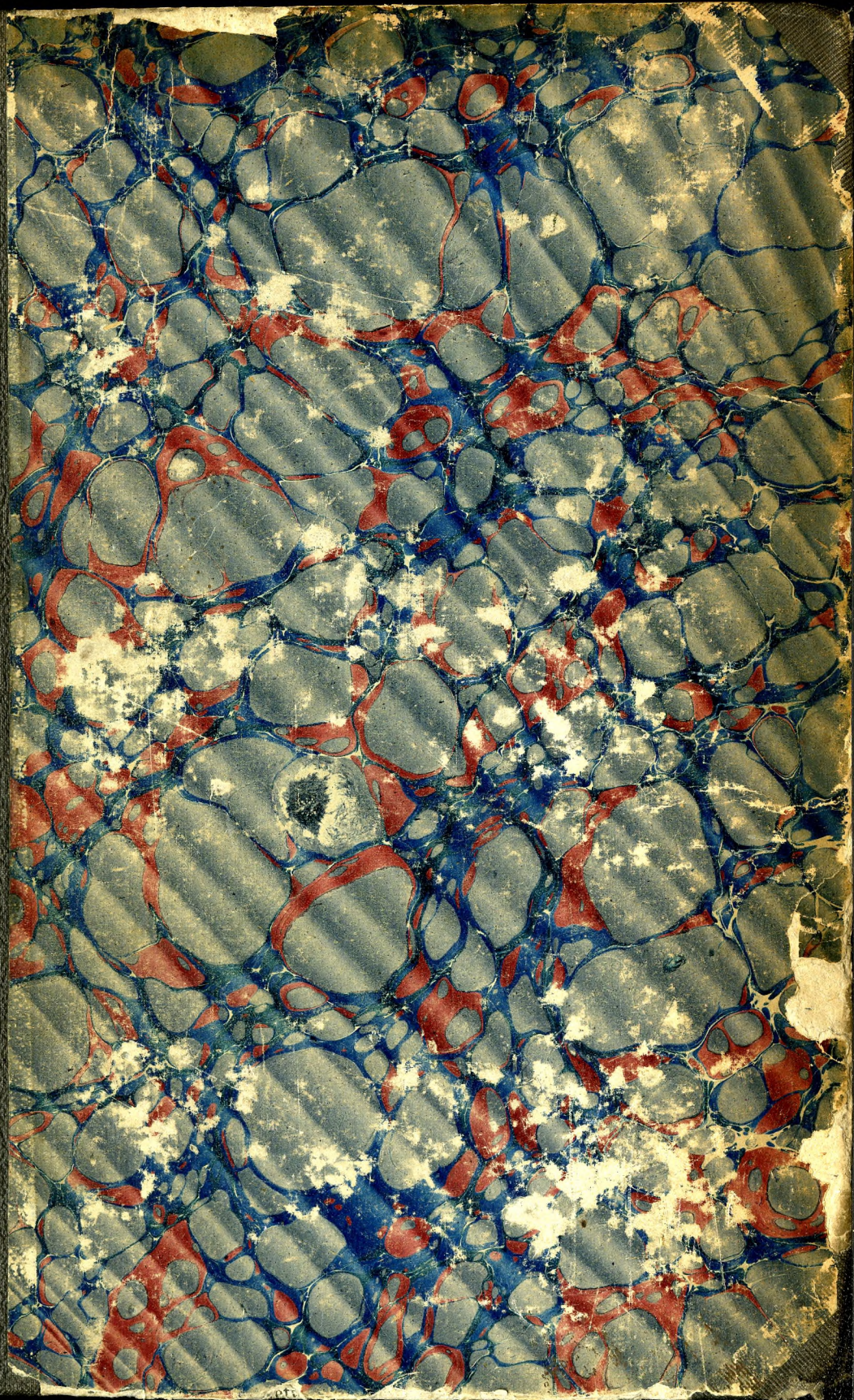
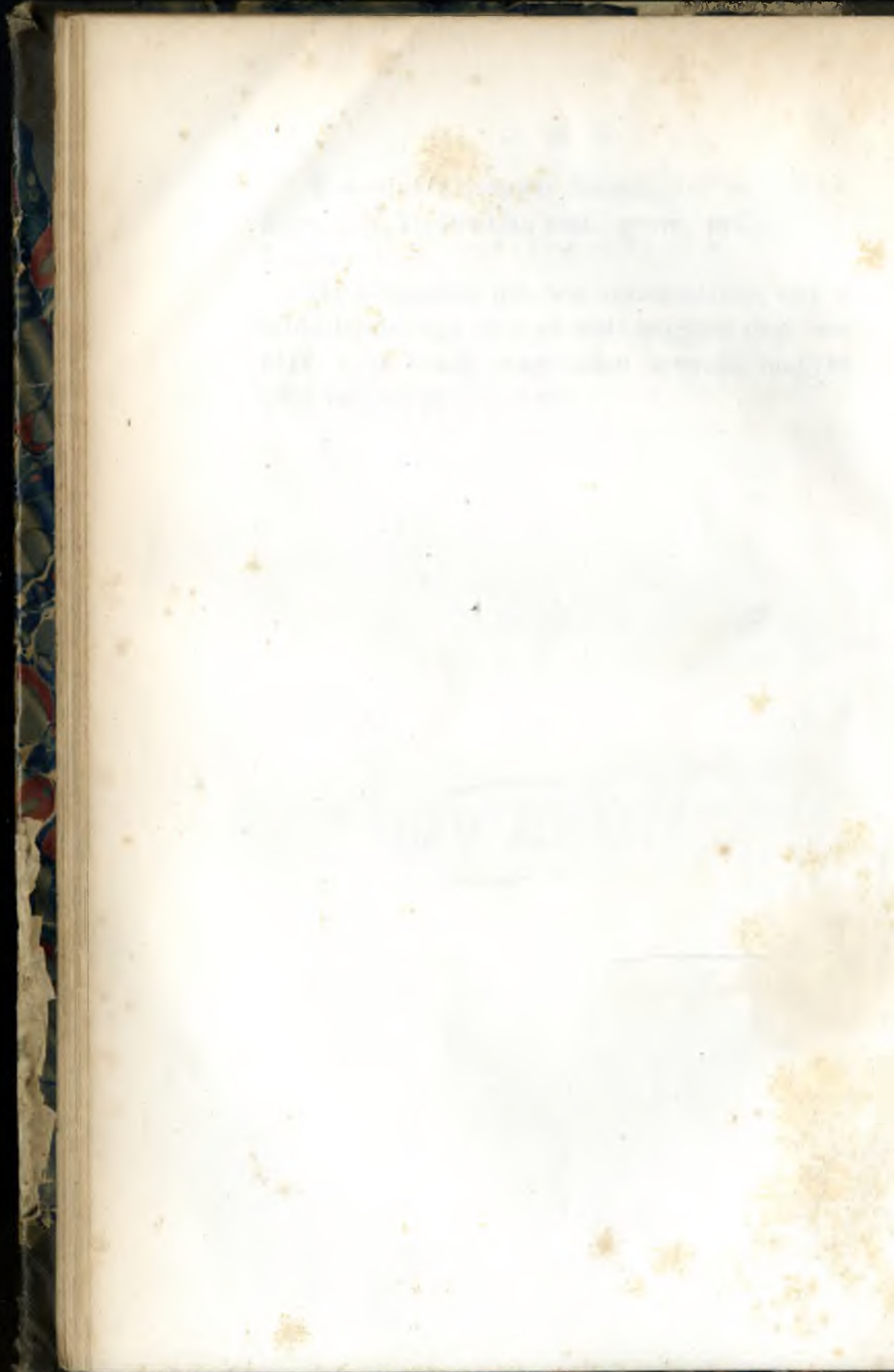

Politikai
röpiratok

6.

6
54

~~TÁRSADALMI~~
ELMÉLKEDÉSEK.

DEBALLAGI MÓR.

2

DEBRECZEN.
TELEGDI K. LAJOS BIZOMÁNYA.
1868.

Debreczen, 1868. Nyomatott a város könyvnyomdájában.

TÁRSADALMI ELMÉLKEDÉSEK.

Előszó.

Midőn Európa népei 1848-dik évben szabadságukat kivívni indultak, küzdött minden férfi: hol és mikint? — az e feletti bírálat, nem kit-kit önmaga felett, hanem másokat, és főleg a jövő nemzedéket illeti.

A küzdelmi sulynak a közérdekre kellett fektetve lenni, — hogy mennyire feleltünk meg ennek, az is az utókor ítélete alá esik.

Az 1848-diki küzdelem korai volt, mert a nemzetközi jogoknak tiszteletben tartatása, az idegen beavatkozás vasbékója miatt, még ekkor éretlen gyümölcs vala.

A megszilárdult hatalmak szava követőkre talált. Az emberek teljes elfogultsággal egymás érdekeik elleni csatákra keltek, — és azokban, viszonyosan közös joguk ellen, öntudatlan küzdöttek. A trónok bukástól rettegtek, — holott a nemzetek a trónoknak szilárdabb állásáért vívtak. Nem értették egymást, azért vérengesztünk.

Azóta a lefolyt 19 év, egyoldalról az elnyomott népfelségjog elismertetését megérlelte, másoldalról pedig azt, hogy a nemzetközi idegen beavatkozás jogtalan és helytelen tény, — közérzületté tette.

A fegyveres erőszak nem egyéb lett, mint előpénz a hasonlóra: ez pedig métely a társadalmi rendre, a közbékére.

Több szükségünk van erkölcsi erőre, mint öldöklő fegyverre; mert mi európaiak művelt nép vagyunk.

Hatalomnak lenni kell; de nem egyeseknek, hanem a népeknek képviseleti hatalma az, mely fent is, lent is boldogit.

E célra elősorolhatjuk egymásnak a társadalmi elvek igazságát. Ez nem lehet tolakodás, mert közügyért történik. A szándék jó is, tiszta is. Az érték vagy a hatás sikere kicsiség. Érjen, a mennyit érhet, hasson, a mennyit hathat: egy visszautasítás is elég siker; mert az nem lehet más, mint a tévedések tisztázásának útja.

Sok ember van, ki végetlen sokat tud. Sok ember van, ki nem gondolkozik, csak megy a többivel. De legtöbb ember olyan, kinél a felvilágosítás nem felesleges, ha majd arra avatottabb kezek fognak vállalkozni.

Addig is — olvasó! ne gunyold ki a gyenge törekvést; fejts ki üdvösebbet: áldás reá!

I.

Átolvassuk naponta a hirlapokat. Észleljük a tényeket egyeseknél, nagy pólczra jutottaknál, nemzeteknél egyiránt. Okulunk a multból. Kiindulunk példákból. Tervezünk jövőnk-ről, kiviteli módokról, olykor magányban, olykor többen titokteljesen; s midőn terveink zsendülni indulnak, legtöbbsnyire feledjük azt, hogy velök másokat is érintünk, kik ellenkező érdekeikkel utunkban állanak, — pedig azok is emberek, kik szinte hiszik, hogy a rólunk nélkülünk alkotott tervek megdöntéséhez ők is jogositvák.

E kölcsönösségi érzet ott merül fel, hol az egyesek, vagy testületek irásokkal, tényekkel valamely új kezdeményezés mozzanatát sejtetik; — és ez általános a családi, a polgári, a társadalmi életben mindenhol; mert mindenki ugyanazon egy lüktetését bírja az érzéseknek, az indulatnak, melyet a természet ösztöne, az önfentartás sugallata öntenek szívébe, — t. i. hogy meggátolja, ellensúlyozza mindazt, mi jelenállásának átalakítására nélküle célba vétetik. Innen az eszmecserék után a versengések, végre az öldöklő harcok: s mindezek oly befejezéssel, hogy a küzdőknek egyik fele győző, másik fele pedig legyőzött marad, — de mindkét fél roppant veszteséggel, nemcsak az ipar, tudomány, művészet, vagyosság, egyszóval minden anyagi téren, hanem a szellemi téren is, mert a győzők és legyőzöttek mindketten, vívmányaik mellé a bizonytalanság szelenczójét is elnyerték. A sziv forr, az ész dolgozik, a küzdelem lappangva él, terjed küljelek nélkül, majd újra kitör, majd bukik, majd megújul mindaddig,

míg az emberek odáig emelkednek fel, hogy ne egymás ellen, ne egymás felibe, de egymásért, egymás mellett küzdjenek s folytassanak egy új átalakulást, és ez alapon alkossanak intézményeket.

Ámde ezen általános szellemi felemelkedettséghez sok, igen sok kívántatik, melyről azon köz-balhiedelem vert gyökeret, hogy az soha nem fog bekövetkezni; mert az ember élete rövid arra, hogyha támadna is egy lángész, mely tiszta becsületesség, magas tudomány, teremtő szervező lélek, kivitelű képesség, merészség, igazság s köz-szabadságszeretet, jó sziv, egyszóval minden az istenséghez legközelebb álló tökélyvel bir, s ennél fogva, közhitelre nemcsak a maga, de a világ körében is, mint önzéstelen társadalmi ujalkotó, átszellemlülve felemelkedett: az alig néhány évre szoritkozható vezérszerepről halál által leszólttatik, tanai pedig új kezekbe jutnak, és utána a vezérkedésre nemcsak egy, de többen keblökben erőt, hivatást, sejtelmet találnak, s míg a közhitel valamelyiket kiszemelné, azalatt a törekvések mellőztetésre, mely ismét sértett hiúságra, s azzal a megkezdett mű akadályokra, ellensulyozásra bukkan; — miből leend surlódás, leend harcz, vérontás és visszaesés századokra, — míg ismét teremt a kor egy megváltót, ki az igaz ösvényt felfrissíti, kitisztogatja. Tehát minden sebes képzelődés afelett, hogy ez, vagy amaz, így, vagy úgy rögtön miért ne lehetne, — csak ábránd marad; s így küzködni kell folyvást, és nem lesz jólét soha!

Rideg kebel, kegyetlen ítélet, mely a legnemesebb teremtménytől, az embertől megvonja legjogosabb tulajdonát, a nemességet, eszétől az igazságot, szivétől a jóságot.

Ha az emberek már annyira jutottak volna, hogy e három elvitázhatlan tulajdonuknak napjainkban nem lennének többé birtokában, úgy az élet megszűnnék szellemi és erkölcsi is lenni, s állati kéj-életté aljasulna le.

Nem! az ember szelleme folyvást, mindig most is nemes; eszéből az osztó igazság, szivéből a jóság folyik ki, csak mozgató erő kell, alkalmas ut és mód, előkészítés, nyilvános fel-lépés a korkiválmak eszméivel, férfias bátorság, rendithet-len kitartás, — és végre azon egy tétel, hogy nem szabad senkit a társadalmon kívül állónak tekinteni, mert az, egy-forma természeti joguak között sem az ember nemességére, sem az ész igazságára, sem a sziv jóságára nem vezetne.

Szóljunk majd egyenkint ezekről. Tisztázzuk az eszmé-
ket s alkalmazzuk is azokat az életre.— De tegyük fel, hogy minden tényt, előbb a gondolat, az ötlet határozottságának kelle megelőzni, — s meglássuk mire mehetünk.

II.

A természet az emberbe két ellenkező ösztönt öntött; egyik, hogy neki senki se parancsoljon: és ez a szabadság-
érzet; másik, hogy ő mindennek parancsoljon: és ez a hata-
lomvágy.

Nincs ember, kinél e két ellenkező természeti tulajdon hiányzanék: és innen származik minden kellemetlensége, baja, surlódása, czivódása, harcza. Midőn t. i. neki más parancsolni akar, az, szabadságérzetében sérti meg; midőn pedig ő akar másnak parancsolni, és amaz, szabadságérzetéből nem engedelmeskedik: hatalomvágyába ütközik; mi aztán az embereket személyenkint egyesén, családonkint többesen, fajonkint százezresen, nemzetenkint milliósan egymás elleni testvér-harcra költi fel, és szakadatlan viadalban tartja.

Igy keletkezett az erősebségi jog; előbb egyeseknél, majd csatlakozva családoknál, fajoknál, végre nemzeteknél; melyből származtak a hódítások, azokból a hódítás joga, mit a polgár egyszerűen önkény uralmának nevez.

Az önkény métely, de egyenes kifolyása az ember ter-

mészetének, — mely, mint az ember hatalomvágyának gyümölcse, megöli a szabadságot, de felkölti a szabadságszeretetet, s kivívási törekvésre hajtja; mert az önkénynek mint hatalomnak nincs szabálya, mely a személy és magán tulajdon szentségét megőrizné, s azzal a társadalmi alakulás célját biztosságba helyezné, — annál kevésbé az ember természetének arra nemesebb ösztönét, a szabadságérzetet épségben meghagyná.

Egy borzadálynak kell végig futni minden műveltebb kebelt, midőn tudja a történelemből, hogy az emberiség ezred évek alatt, kezdettől e mai napig így küzdött sorsával. Sok lángész irt, dolgozott, fáradozott, tanácsolt, szónokolt, társulatokat, társadalmakat, nemzeteket, szövetségeket, kormányformákat alkotott, műveltséget, tudományt, jogos igazságot, türelmet, szeretetet, kölcsönös méltányosságot, nemzetközi, nemzeti, polgári s büntető törvényeket hirdetett: de mindhiába, az emberiség sorsa hullámzó maradt. Kaldea, Athén, Róma a tudomány, a műveltség magas pólczáról, mely intézményeivel az ember természetét egy állandó nyugodtságig kielégíteni lett volna hivatva, — porba hullottak; és a dicső törekvéssel alkotott társadalmi mű, a tudományok s a művészet netovábbja felett, az összeomlott romok látványában, diadal-mosolylyal tenyészett az önkény.

Midőn pedig bekövetkezett Róma felett az önkényhatalom korszaka, már nem volt elég egy ártatlan ember életnek erőszakos véres megsemmisülését, gyakran egy delnő gyönyörére végrehajtatni: a tyrannok a külsőségeknél, a tények leigázásánál már többre szomjaztak, a meggyőződésnek, a lelkiismereti szabadságnak, a gondolatoknak nemcsak korlátolására, de büntetésére is kiterjeszkedtek, — elannyira, hogy az emberi sülyedés nagy megváltójának korában, ki boszu helyett a szeretetnek tanait, egymásiránti viszonyokban pedig, az eljárásnak viszonzási eszméjén, az osztó igazságnak

előleges bírálatát állította fel; s hogy mindezt keresztül vihesse, egy szellemi tulvilági életet hirdetve, az embernek polgári jólétét az istenség erkölcsi fogalmával kötötte össze, s ezzel elvonva az embert minden állatias természeti szükségétől, szabadon hagyta a hatalomvágnak cselekvés terét; tanai nem érintették a tyrannok hatalmát, sőt hirdették: add meg a királynak, a mi a királyé, — és mégis az érzés, a meggyőződés, a gondolatok fejei, bárdjuk alatt, ezrenként porba hullottak.

És mi lett ebből?: egy hasonló véres visszatorlás a tyrannok, majd később saját társaik ellen, — s kérdezzük-e kiknek kezében?: azoknak, kik a nagymegváltó reformátornak szeretettanait csak szóval hirdették, de cselekvésükben a lelkismereti meggyőződés szabadságát megölték, — vagyis más kiadásokban lettek tyrannokká, sőt tovább mentek, mert hatalomvágyukat ezekis, nemcsak a külső cselekvésnek, de a meggyőződésnek szabadságára is kiterjesztve gyakorolták, — és ami ebben iszonyat az, hogy az istenség magasztos eszméjét is a hatalomvágy gyakorlásának eszközeül lealacsonyították, hirdetve azt, hogy isten dicsőségére áldozzák fel embertársaikat.

Midőn e téren végre szövetkeztek az egyházi és polgári hatalomvágy emberei, fulladásig megakadt a tudománynak, művészetnek, meggyőződési, politikai és polgári szabadságnak virágzása. Bekövetkezett a hatalomvágy büntársainak rendjelekkel, nagy hivatalokkal, jövedelmekkel tett lekötelezési rendszere, kik, mint megannyi tyrannok, megszilárdították, rendszerré alakították az ember ama természeti ugyan, de nemtelen ösztönének, a magához csikart hatalomvágnak gyakorlását. És így lőn általánosan uralkodóvá az embernek másik, de nemesebb természeti ösztöne, a szabadságérzet helyett: a szabadosság. —

Azonban mint súlyosb ütés sértőbb fájdalmat, metszőbb

fájdalom élesebb feljajdulást s szabadulási erősb törekvést idéz elő: épen úgy fejlett az elnyomott szabadság érzete, lap-pangva élt, hallgatagon terjedt bent a szivekben, az ellenhatás ereje nőtt, — hogy nemesebb alakban, a szabadságérzettel összhangzásba hozva, vegye át a hatalom gyepelőjét, és állítsa fel a természeti hatalomvágy uralma helyett, a szabadságérzetből önkéntesen alkotott rendszert: az átruházott hatalmat.

III.

Ha az átruházott hatalom eszméjét elmélkedési bonczkés alá vesszük, azt, akaratlanul is az alkotó ember természeti hajlamával kell meg- vagy meg nem felelő hasonlatba hoznunk s az e körüli kutatás pedig két eredeti kútforráshoz vezet, jelesen:

A kierőszakolt hatalom eredete az embernek természeti hajlamából folyik ki, és a hódítót az emberi indulatnak azon ágába meríti, mit önzésnek nevezünk, — és ez az, mi a hódítottaknak akarata s hajlama ellen történik, mert természetükkel s abból érzett jogosultságukkal meg nem egyezik s hasonlatba nincsen.

Az átruházott hatalomnak pedig eredete szinte az ember természeti hajlamának kifolyása, mert azt ember természeti szabadságérzetéből ő maga alkotja, — és épen ez okból hajlamával meg is egyezik, mert az átruházott hatalmat saját hatalmának tekinti; — mi az ember természetét kielégíti, mert nemcsak állatias indulatából, de okosságából is folyik ki, a mennyire t. i. társadalmának fenállásához nélkülözhetlen szerepeket ő maga felállítja, rendez, ki is osztja, és ez, a választás, mely a társadalmi létben a politikai szabadságnak ezen főágát, — s vele gondolatainak terén a szólás és írás szabadságát is, a természeti érzettel hasonlatba és összhangzásba hozza.

Most azon kérdés merül fel, hogy a hatalom átruházásban az emberek, mint polgárok, magát a jogot is, vagy pedig annak csak gyakorlását érintik-e? — s vajjon az átruházási polgári ténynyel mennyire lettek elnémitva, vagy épen kioltva a természeti érzületek, s feladva az abból fenálló jogok; — előbb magok az átruházó nemzedékek, később utódaik érdekében? —

Ezek azon sarkkérdések, melyek az uralkodóknak nevezett főhalmak hordozói és a népek milliói között, — a gyűanyagot képezik.

A szőlők, az irók, a rendjelesek egészen ellenkező irányt foglalnak el a két fél között:

A hatalomvágy emberei, a rendjelesek táborára támaszkodva, általok segítettve, az átruházott hatalom gyakorlatot, magával az átruházási joggal együtt — isten kegyelméből örök — időkre sajátjuknak tartják, s személyeiknek sérthetetlen szentséget követelnek.

A népmilliók szószólói pedig megoszlanak: vannak, kik szerződés szerint megosztott hatalmat ismernek el, az átruházók és utódok rovására egyiránt;

vannak, kik főhatalmat csak a gyakorlat, a végrehajtás terén, a folytonos átruházhatási általános szavazat, mint népfelségi jog fentartása mellett hirdetnek.

Ha már ezen eltéréseket, az ember természetes hajlammával: a hatalomvágygyal és szabadságérzettel mérlegbe vetjük, önkint következik, hogy a hatalomvágy emberei polgárs embertársaik millió számának természeti szabadságérzetével önmagokat is ellenkezésbe hozzák, s a gondolkodni tudó értelmiséget odáig kényszerítik, hogy az magát, természeti nemesebb jogától s indulatától megfosztva látja, s helyzetét azon egyszóval fejezi ki: r a b s z o l g a s á g.

A rabszolga név egy rémület, egy borzadály, mely az embert az okatlan állatok sorába lesújtja, és elrabolja győ önmaga, mint a hatalomvágy embereinek nyugalját. A

mesterkedések, fogások, cselek, mézes-simaságok, az ugynevezett rend- és csendőrségek, mulattatások, foglalkodtatások, biztatások, ellensúlyozások, elszegényítések: mind oly találmányok, melyek a sebes forrongást időről időre gyakran lefokozzák, olykor évekre elnémitják, — de mind hiába: az emberi természetet, mely nemcsak hatalomvágygyal, de szabadságérzettel is bir, sem meg nem változtatják, sem ki nem irtják.

Megfoghatatlan, mikint lehet az, hogy egyesek, millióknak természeti jogi érzete s akaratja ellen, százados multból, a mai emberekhez eljutott átruházási czimek palástjában is, — a főhatalmat kezükbe megtudják tartani. Megakad e kérdésnél az elmélet fonala, mert szerinte ez lehetetlen: igen — de tények mutatják. Kutassuk tehát a tények indokait, eszközeit, alapjait. De e kutatásnál mellőzzünk minden megtámadást, kihívást, izgatást, cselekvést, tervezést, előkészítést: egyszóval mindent, mi a mai hatalmak és népek kapcsolatába rohammal váгна be és véres összeütközést idézne elő. Maradjunk meg az elmélet szelid terén, és igyekezzünk saját körünkbe s kebelünkbe átültetni, sőt általánossá tenni a nemes angol Cobdennek politikai apostol szerepét; mert ő az korunkban, ki a karerő nyers vívmányait, mint hason visszatorló erőkkkel megsemmisülésnek alávetett tartatlanságot kárhoztatja, s a társadalmakból kiküszöbölni törekszik, — helyettök pedig az észnek, eszélyességnek s felvilágosultságnak békés eszközeit javallja és alkalmazza.

Ez azon eszme, melyet terjeszteni, melyre törekedni mindenkinek folytonosan kell, az utólérhetés terén pedig nem szabad senkinek csüggedni, nem az akadályok nehézsége fellelt kétségbe esni. Ez azon tér, melyen megfelelünk a természettől nyert ama nemesebb hivatásunknak: a szabadság kölcsönös viszonzása megadásának. Ez azon vívmány, mely az értelmiséget s annak soraiban a főhatalom embereit, a rend-

jeles kormányférfiakat, a hadvezéreket első helyen, — mint emberi és polgári kötelesség egyiránt megilleti; a fáklya kezükben van, hogy azzal világítsanak is, csak átszellemülés, csak jóakarattal kell hozzá: a hatalomvágy helyett, melyet a helyes elmélet és az élettapasztalás egyiránt gyűlöl, lépjen előtérbe keblükben a természeti nemesség azon hangulata, mely magának követel, másnak pedig ad szabadságot, — melyet, mint nemzet, mint család, mint egyes társadalmi tag, kiki élvezhessen.

Ezen elméletből a kötelességek, s azok szerinti teendők két főágra szakadnak; t. i.

A főhatalmak s rendjelesek hibái és teendői, s a népek szóvivőinek, iróinak mulasztásai és teendői.

Ezeknek megfejtését, legyen az bár tőlem merészség, a jóakarattal támaszával megkísérlendem; mert a vállalkozási mozzanat élete olyan, mint a szikra, mely romboló lángokká, a gyengeség pedig olyan, mint a gyermekkor, mely teljes férfi erőre nőheti ki magát.

IV.

Miután az emberek önmagok, személy- és vagyónbiztonsági érdekből társadalmakat alakítani kényszerülve voltak: innen a társadalmi kormányzatnak, abból az államfők és kormányok keletkezésének magától kellett bekövetkezni. Eszerint tehát, mivel a társadalmak nem az államfőknek és kormányoknak, de ezek a társadalmak szervezkedésének kifolyásai; ebből egyenesen következik, hogy nem a nép-milliók egyes embereknek, de ezek állanak a milliók összeségének társadalmi tisztségében: hahogy arra meghivatnak, és önként vállalkoznak, mert itt — elméleti téren — a kényszerítés egy kölcsönösen nem ismert idegen elem.

A társadalmak szerkezetében elméleti téren, ezen igaz-

ságot és tényállást kell felfogni, fel- és elismerni ugy az államfőknek, kormányférfiaknak, hadvezéreknek, valamint a népek szóvivőinek, iróinak, — egyszóval mindenkinnek, ki magát az értelmiség tagjául tekinti.

Ha az elmélet terén mindkét fél értelmisége tisztába jött, meggyőződött: egyik a népek jogának társadalmi igazságáról, másik pedig az államfők, kormányférfiak és hadvezérek társadalmi szükségességéről: magának a gyakorlatnak helyes kivitele, alkalmazása már csak úgy tűnik fel, mint másodrendű kérdés, melyben ha nehézségek fordulnak elő, — a társadalmi alakulás keletkezési s történelmi alapelveinek tiszteletben tartása mellett elporlik minden akadály, mi az alkalmazási helyességet nehezítette; mert akkor a körülmények és korkivánalmak figyelembe vétele mellett, nem az alapelvek ellen, de azok szerint eszközöltetnek a szükségeselt javítások. És ez lenne a tiszta alkotmányos életnek vezérleti állandósága.

Az angol nemzet szóvivő férfiai, és orániai Vilmos ezen eszmét fogadták el, — pedig előbb elméleti téren. És ime az elméleti határozottság, mint elsődrendű kérdés — mivel a rólunk nélkülünk ferdeségétől tiszta volt, — utat tört magának a gyakorlati tényéletre, és megmutatta, hogy a gyakorlat csakugyan másodrendű kérdés, mely minden esetben fentartja magát, ahol az elméleti alap helyesen van az embereknek természeti hajlamára és társadalmi szükségletére fektetve. Látjuk ugyanis napjainkban, hogy Anglia, mint az alkotmányosélet fénye, világít az egész föld kerekiségén, még pedig nem néhány éven, hanem századokon keresztül; mert sem a főhatalom, sem a nemzet szóvivői, kölcsönösen nem törekedtek eltérni azon alaptól, melyre kapcsolatukat építették.

Az angol uralkodóknak az lett volna hibájuk, ha uralkodói hatalmukat tágitni, a nemzet jogait pedig megnyirbálni indulnak. De ezt orániai Vilmos utódai nem tevék, miből kö-

vetkezett, hogy hatalmukat a nemzet mindig saját hatalmául tekintette, s hogy a királyi név aláírása alatt, mindig a nemzet hatalmának sulya feküdt.

Mindenki tudja a módokat, melyek Angliát a királysági kormányzat ezen fénypontjára juttaták; azonban, bár hiszem felesleges, de megemlítem, hogy az angolok Cromwell előtt, alatt és után, pártokra szakadva, majd polgári, majd vallási köntösbe felváltva öltözve, dúltak és vívtak testvérharcokat. A nemzet szóvivői szakadozva udvaronczokká lőnek s a főhatalomhoz csatlakozva azt hitték, hogy le kell dorongolni a főhatalom elleni pártot, és úgy kell erőszakkal szerveztetni királyi szóval a nemzet ügyét. Azonban e törekvésökbe elfeledték, hogy ez nem alkotmányos szervezés, hanem elnyomás, mely az emberi természetnek, szabadságérzetével össze nem fér, mert az ember természete csak egyrésznének: a hatalomváagnak felel meg. Mig végre felvilágosodtak az udvaroncok, s kezet nyujtva a nemzeti érdek szóvivőinek, kimondták: hogy egy ember hatalmáért, mely az egész nemzetre nézve csak hálátlan, csak üdvtelen, többé nem küzdenek, hanem egyesülve közerővel elveszik tőle a főhatalmat, kijelentik a népfelséget és átruházzák a főhatalom gyakorlását más egyénre, ki a népfelséget elismeri s a nemzet kormányzatát nem saját, de a nemzet rendezése, akarata és törvényei szerint vezetendi.

Igy a nemzet szóvivőinek s minden párt fejeinek, vagyis az egész értelmiségnek egységi közakaratan megtört a természeti hatalomváagnon nyugvó eddigi királyi család uralma, és az ember nemesebb hajlamából folyó, a szabadságérzetből fakadó — átruházott hatalom élete kifejlődött. Az angol nemzetnek pedig azon élő példájából nyilván kitűnt, hogy a társadalmi viszonyoknak elrendezésében, az életnek igenis lehet életet, alkalmazást adni, — csak az kívántatik hozzá, hogy sem a nemzetek szóvivői, sem a főhatalom, sem a kor-

mány, sem a haderők emberei, az elméleti igazságok ellen ne hibázzanak, mert társadalmi rend és béke csak ott létezik, hol az elméleti elvek tiszteletben tartatnak, és csak ott bomlik az fel, ott szakad össze a rend és béke fonala, hol az emberek a nemzetek részéről, ugynevezett nemzetiségi vagyis fajtusákra átmenve, pártokra szakadoztak, a pártok pedig saját körükben is birtok, nemesi rend, jobbágy-viszony, választási türelmetlenség s hasonló kérdésekben egymás ellen küzdöttek, és nem egymásért, nem egymás mellett közérővel jártak el. Miből aztán a nemzetek közérdekü társadalmi rend kérdéseiben azon gyengeség és az abból származott azon mulasztási hiba keletkezett, melynél fogva a nemzetek szóvivői a nemzetek nevében sem nem nyilatkoztak, sem nem cselekedtek erélyesen és még kevésbé hatályosan, legkevésbé pedig döntően; — mert elágazásuk, az együttes fellépés erejét, s hatását eltévesztette; a főhatalom pedig e gyengeségből, e mulasztásból előbb egyeseket, — kiket leggyakrabban indulat, önzés, boszuvágy vezettek, — majd többeket s végre pártokat, kormányokat, hadvezéreket teremtett magának, hogy azokkal a gyengéket, a mulasztókat, a pártusában állókat fékezze, — de úgy, hogy a hatalom többé ne legyen tulajdona, ne legyen kezében sem egy, sem más a tusában álló pártoknak, fajoknak, nemzetiségeknek, kik együttesen, egy nemzetet tennének, — hanem legyen az ő tulajdona, az ő joga, — miből adjon, engedjen, visszavegyen, annyit amennyit- és amikor akar. Így születtek a nemzetek szóvivőinek egyenetlenkedési elgyengüléséből az oktroyált alkotmányok a főhatalomnak kegyपालástjaiban adományozva: és ez mai korunknak nagyobb részbeni helyzete, mely a népfelségi jogokat császár, király, kormány s hadvezér-jogokká megfordítva átalakította, melynek fentartó ereje abban fekszik, hogy nemzet, nemzetiség és egyes ember — egyik a másiknak lenyomására átadta magát felhasználtatni.

Ha ezen átalakítás boldogokká tette volna a társadal-
maknak egyes tagjait, fent, vagy lent, vagy összesen, vagy
legalább többrészen: ugy a nyugodtság szembetűnő jeleinek
kellene mutatkozni. Azonban az ellenkező helyzetet látjuk
valamennyi társadalom közül mindenikben, hol a társadalmak
millióitól származható főhatalom jelvénye és lényege helyett,
az isten kegyelméből uralom átalakítása behozatott. Dicső
eszme ez az istenkegyelmérei hivatkozás, de a társadalmak-
ká alakult milliók tömegei, hasonló istenkegyelmi alapon
törnek ama kegyelem ellen, — mert nem azon népfelségi el-
vekből folyik az ki, melyet tulajdonuknak tartanak.

Lent nincs boldogság: az apa magzatja felett öröm he-
lyett már születésekor sir, mert előre látja benne fegyveres
felemésztőjét vagyónának, végrehajtó eszközét börtönének.
Az egész társadalom összesége pedig látja, hogy ezen rend-
nek nevezett átalakítás, évről évre hatalmasodó sok ezer mil-
lió közadóssággal tartatik fel, — mi előállítja a bizalmat-
lanságot, kárhoztatást, majd a menekülési törekvést, végre a
kétségbeesést, — miből e jelszó terjed el: így veszni, vagy
amugy, mindegy, életre halálra küzdjetek: mire az oktrojált
rend felbomlik, s azzal a társadalmi szent cél megbukott.

Fent nincs boldogság: az emberek átlátják, hogy amit
a főhatalmak bizományosai, az ugynevezett diplomata k
örökségnek, szerződési, vagy hódítói jognak, s ezekre épített
rendnek neveznek, — az nem társadalmi rend, hanem való-
ságos vasrendszer, azon valódi társadalmi rend ellen, mely az
átruházott hatalom eszméjének tiszta alkalmazása által, az
embernek természeti szabadságérzetével hasonlatba hozható,
és közönségesen alkotmánynak, azaz önkormányzatnak ne-
veztetik.

Miután az emberek ezt átlátták, az önkormányzat vágya
gyökeret ver: előbb kisebb társaskörökben, majd nyilvános
szónoklatokban, titkos társulatokban, névtelen iratokban ezen

vágy nyilvánul. És ha ezen czélatok, intések nem arattak sikert, bekövetkeznek a merényleteknek nevezett egyes gyilkolások, császárok, királyok, kormányférfiak s hadvezérek ellen, — mint a közelgő általános kétségbeesésnek előpostái. Végtére ha az sem segít, előáll a kétségbeesésnek végső eszköze: a tömeges felkelés, — mit az oktrojált rend emberei párttűtésnek, a nemzetek pedig forradalomnak kiáltanak ki; és ez egyike a legszonyosabb jeleneteknek, mert erőszakkal elvesz életet, elrabol vagyont, — és így megöli a társadalmi alakulás szent célját: a személy és vagyónbiztonságot, mit napjainkban fent is, lent is tények igazolnak.

Midőn tehát a társadalmi főczél kevés kivétellel, a nemzetek nagyobb részénél ily rongálásnak van kitéve: vizsgálódjunk az ezen közveszélyt előidéző okok és helyzetek felett, mondjuk ki mindkét fél ellenében tartózkodás nélkül azon tévedéseket, melyek sok részben hibáknak, sőt kárhozatosoknak is beillenek; mert alattok gyakran uralomvágy, boszúvágy, lelkiösmeretlen kincsszomj, vétkes hiuság, — egyszerűval szenvedélyes és vakbuzgó önzés lappang: fent is lent is egyiránt.

V.

Az ember rendeltetése olyan, hogy eszének, szívének, ismereteinek kimivelésére, a természettől adatva, valamennyi mind egyenlő joggal bir; de az alkalom, a helyzet, a hivatás s a jövődő foglalkozhatás különböző miveltségi fokozatba és irányvételbe kényszeríti. Tehát nem lehet mindenkitől hangulat s irányadó szerepeket és kormányzóit, vezetőit teendőket várni; de lehet és kell várni azoktól, kiknek azon szerencsés helyzet jutott osztályrészül, hogy magasabb miveltség, tudomány, és kihatási körhöz juthattak. Ha már ezek ott, hol szükséges, mit sem tesznek, vagy rosszul tesznek, a felelősség őket terheli; mert az értelmiséget, melynek vezérkedni kell, — ők képezik

Ámde az értelmiséghez, hogy vezérkedhessék, még más is kell; jelesül szükség ahoz vagy nagy vagyon, vagy épen lángész, vagy tisztségi magas állás, — hogy így kellő hatást gyakorolhasson, és az értelmetlenebb nagy tömeget, mint kiviteli sulyt, saját javára vezethesse. Tehát az államfőknek, kormányférfiaknak, hadvezéreknek — elsőknél kellett volna multban és kellene napjainkban is lenniök, kik letérjenek az eddigi hatalomvágynak irányutjáról, és önkint átmenjenek a valódi szabadakaratból átruházott, és magok a népek által szervezett hatalomnak, vagyis az alkotmányos életnek képviselői tisztá ösvényére; s hogy ezt megtegyék és kiis vihessék: tudnunk kell, miben hibáztak eddig.

Minden nemzetnél a hon fiainak párttusáiból az egésznek erőtlensége következik be. Mit látva a kormányférfiak, ezen meggyengülést, előbb az egyik, utóbb a másik pártnak leigázására, rendhelyreállítás czim alatt felhasználják: kihirdetik, hogy az izgatottság lecsilapultáig kivételes szabályokat kénytelenek alkalmazni, melyek úgy a politikai, mint a polgári szabadság használatát kizárják. Ez azután a kormányoknak megtetszik; mert az a parlamentekkel küzdelmek s interpellációknál kényelmesebb. Az államfőkkel elhitetik, hogy így legjobban van. Hivatalokkal s pénzzel eljárásuknak pártolókat, követőket szereznek. Minden mutatkozó ellenszenvnek elhallgattatására drágán fizetett titkos kémeket, fegyveres új meg új osztályokat állítanak. A politikai börtönöket megnépesítik. Az országoknak állását odajuttatják, hogy a népmillióknak minden léptét nyomát ellenőrizni kell, — mi roppant számu fegyveres erő tartását, ez ismét a polgári kezelésben egész légió hivatalnokot, — és ez a b u r e a u k r a t i á t eredményezi. A burokratákat, a fegyvereseket vakeszközökké alkotják. Parancsaikat az államfők nevében kegyelmi diplomákban úgy osztogatják, hogy ellenök, meghiusításra nem törekedni a népek részéről lehetetlen, mivel ezek természeti szabadság-

érzetükkel meg nem egyeznek. Az államföket körutaztatják, kiknek állomásaira a vidék népét kényszer-czifrába a bu r e a u k r a t a k által berendeltetik, és a köznép megjelenéseinek a szeretet, bizalom, megelégedés jellegét adják. Pénzkiadásuk egész borzadály, melynek fedezésére megbirhatlan egyenes és közvetett adókat vetnek ki. A fizetési tehetetlenséget katona erővel sanyargatják. — De mivel mindez nem elég, az országoknak, a népeknek, köz és magán-vagyonára, tudtuk, akaratjok, beleegyezésök nélkül ezer meg ezer millió idegen adósságot csinálnak, — mi a jövőbe, nemfizetési esetekből a nemzetek egymás elleni háborujának alapját veti meg, s hozza kilátásba. Az országoknak közvagyonát, koronabirtokait s jövedelmeit eladják, elzálogosítják idegeneknek, vagy bárkinek, aki pénzt ad reá, — ezzel az államfők által a nemzetek ellen a nemzetek kebelében idegen birtokuralmat jogosittatnak, — mely által ugy az államfőknek, mint a nemzeteknek, nemzetközi független állását eljátszák s eladjak De ami több, folyvást mélyebben sülyednek, mert ugy a bel, mint a kül, emiatti ellenséges és megtámadtatásnak kitett helyzetben is, sok százezeres hadseregeket kell tartani, — mi a legjobb munkás egyéneket elragadja, az ipart, kézművet, földművelést pangásba, veszteségbe hozza, az elszegényedés napi rendre jön, a kölcsönös bizalom, az erkölcsiség alásülyed, a bukás fent és lent előretör; a fináncz-műveletek papirorost papirossal, adósságot adóssággal váltanak be, az érczpenz külkamatokra az országból kiköltözik s megtelepedik, meghonosul ott, hol a kormányok a néppel, a népszerezint kormányoznak. — Ott pedig, hol az országok a nép nélkül, a nép ellen kormányoztatnak, a hatalomvágy rendszerének folytonos élete mellett pénztelen, erőtelen papiros országok észrevétlenül fognak előállani

Hogy mindez, sőt részletezve sokkal több, a kormányok hibáit erősíti, az csalhatatlan igazság. Mert kezökben van a

vezérlet gyepölője, tőlök függ a népeknek képviseleti önkormányzatát újból fel- vagy visszaállítani Tőlök függ a nemzeteknek, testvéries, szomszédos egyállamba összeolvadását magokra a nemzetekre, a népfajokra bizni, és azt fegyveres erővel, királyi kegyelmi tényalakban nem oktrojálni; mert amaz meghagyja a természeti szabadságérzet életét, — mi közbékét, virágzást, jólétet teremt,— míg ez, a társadalmakra kínéletet s végtére is közveszélyt hoz. És ha ily fellépéseket a császárok, királyok, fejedelmek netalán gátolnák: szabad visszalépniök. És ha az esetben senki sem fog az embernek természetével ellenkező kormányzat viselésére vállalkozni, sem kormányférfi, sem hadvezér nem találkozáván, a magokra hagyatott fejedelmek ez erkölcsi erőnek engedni kénytelenek, mert egyes emberek országok felett, valamennyi kezelési ágakat személyesen vezetni képtelenek. És csak így lehet, így leendő vérnélküli átalakítása azon társadalmaknak, melyekben az, úgy, mint jelenben Angol, Svéd és Norvégországban létezik, még eddig meg nem történt.

De ez eljáráshoz, előbb át kell szellemülni az értelmiség minden tagjának. Le kell vetkezni a kincs, a tisztégi magas állást követelő vágyak szomját, mint vétkes hiúságot, s e helyett be kell várni a mesterkedés nélküli bizalom által lett megkerestetést, mint a római Cincinnatus, mint az amerikai Wasington, mint a magyar Hunyadi János, mint a francia Cavaignac cselekedett. És ekkor minden ember szerepet nyer azon pólczon, melyre alkalmas. Lesz miniszter. Lesz hadvezér. Megmarad a császár, a király. Nem fogja elüzni, nem merénylettel megölni senki egyiket sem; mert a merénylők nem lépendhetnek fel, mint ők napjainkban hiszik, úgy, mint bűntetők; mint gyilkosok pedig, a természeti szabadságérzetükben meg nem sértett, sőt kielégített népeknek fiai, nem fognak fellépni, hogy saját művöket ok és alap nélkül megsemmisítsék. — Az elfogultságnak, a rajongásnak nem lesz me-

zeje, hogy az, azon megszülethessen s felnövekedhessen. A communismus, socialismus tanai elfognak némulni, és tisztán rajongássá válva, magoktól elenyésznek; mert nem lesz a természeti szabadságérzeten elnyomatás, mely miatti kétségbeesés azokat előidézte. Sőt a köztársasági formák utáni benső óhajtozás is mulékonnyá leend, mert annak ingerlő, kecsgettető olcsósága megtörik azon intézményeken hódító lenni, midőn a nemzetek magok szabják ki az államfők és minden köztisztviselés kiadásainak járulékait; mert ezek saját helyzetükhöz mérve, önmagok szerint hasonló olcsók s tehernélküliekké válnak,— és ha nem — önmagok által javíthatók maradnak.

VI.

De térjünk már át a császárokra, királyokra, egyszóval az államfőkre, kiknek hivatása feladata lenne a népeket nem saját személyök ellenesen, hanem megfordítva kormányozni, illetőleg kormányoztatni,— és ezen czélt nem a népek nélkül, de velök együtt működve utólélni, tanácsosaikat pedig e feltevéssel, e szellemben választani s utasítani. Midőn tehát az államfők látják, tudják, mi legyen feladatuk, önszemélyök, uralkodói székök, családjuk, és a népérdekében egyiránt; tudják, látják, tapasztalják, ha másból nem, az államok eladósodásából bizonyosan, hogy a kormányférfiak téves irányban járnak el; midőn tudják, hogy a nemzetek, az államfő-személyt sem nem nélkülözhetik, sem nélkülözni nem akarják; midőn látják, hogy naponta mutatkozik az ellenszenv minden lépés ellen, melyet nevében a rólunk-nélkülünk elvű kormányaik a nemzetek felett tesznek, kiket a nép nem jogai ellenőreül, de elnyomóiuul tekint; midőn példákban önszemélyökön érzik, hogy az önkormányzatellenes igazgatás s országlás miatt, a természeti szabadság érzülete annyira keseredettséggé megy, hogy

a népek összeesküvései, a császárt, királyt, kiket nélkülözniök, mint államfőt társadalmakban lehetetlen, — kétségbeesésökből mégis gyilkos merénylettel megölni indulnak; midőn végre szemeik előtt egymást sűrűn felváltva jönnek elő a közlegületlenség jelenetei, és emiatt nincs szilárd állása a pénzviszonynak, kivitelnek, kereskedésnek, földmívelésnek, belső adásvevésnek, nevelési, pályaválasztási iránynak, ehez való készülődésnek, — egyszóval semmi üzletnek, semmi vállalatnak, mi a közlegültséggel járó társadalmi jóléthez tartozik; s mindezek azon belső nyugtalanság és bizonytalanság miatt történnek, melyek ugyanazon egy államokban élő külön nemzetiségek millióit, egymásközötti vetélkedés s féltékenységekben, mindnyájokat pedig uralkodóik ellenébeni törekvésekben, és az uralkodókat saját állásukért alkalmazott ellenintézkényükben zsidbasztják: eljött ideje annak, hogy elvégre az államfőknek fontolóra kellene venniök, észlelés tárgyává tenniök multban az emberi természetnek hajlamából kifolyt polgártársadalmi mozzanatoknak, véres küzdelmeknek indokait s alapjait, — melyeket a nemzetiségek egymás ellen, és az államfők ellen a történelem szerint kölcsönösen tényekbe kifejtettek. — Ezen észlelésnek eredménye egyszerű is, biztos is: a népek sohasem törekedhettek, nem is törekedtek az államfő lételi elvének megdöntésére, mert társadalmuk fő nélkül nem lehetett; tehát az államfők, ha a népek szóvivőinek törekvéseit, vagy épen azok által előidézett mozgalmait, a trón fenállási elv ellen intézetteknek vették, és annak megmaradásáért küzdöttek a népek ellen, — ez mindig hibás feltevés volt; mert a népek, a trón elve, mint sajátjuk ellen sohasem keltek fel, hanem felkeltek az ő saját trónjukról, a nem mellettök és szerintök, de az ellenök gyakorlott beligazgatási eljárások s érdekeik elleni nemzetközi külképviseltésök formái és lényege ellen; mert azokat káros visszaéléseknek és elnyomásoknak lenni ismerték föl.

Ezen észleléseknek alapossága bebizonyul a népek mozgalmainak eredményeiből. Midőn tudjuk, látjuk, hogy a forradalmakon szerencsésen keresztül vergődött népek, az államfő létezés elvét sehol sem vetették el, sőt azt elnök, császár vagy király nevezetek alatt mindenütt csak megerősítették; mert újbóli szervezésök sem az államfők, sem a népellenes kiindulási szempontból nem eredtek, hanem a népek szerinti társadalmi elvből új életet, önkormányzati szervezést, s megifjodott erősbülést nyertek.

Ha már az államfők az ily szerencsés átalakulásoknak rugóit észlelés s bonczkés alá veszik, fáradalom nélkül eredményhez jutnak. Ugyanis az államfői széket, vagyis a trónt tekintsék a népek trónjául, tulajdonául, mivel az csakugyan a népeké, s kormányozzanak onnan, a tulajdonosok, azaz a népek szerint; személyök, vagy családjuk magán-tulajdonául pedig, mint valami ingóságot, a trónt netekintsék, hogy abból az istenkegyelméből népek feletti uralom, de a népek nélkül — leszármazzék. Csak így és nem máskint fog előállani a tartós béke, melyben a társadalmak virágoznak, mert az erkölcsiség, a szeretet, a személy s vagyonbiztonság, tudomány, művészet, vagyonossági jólét, a polgári — politikai — vallásbeli szabadság, — mint közös a levegő — közös vagyonná válnak.

Amit ezen elvek ellen multban az államfők magok alkalmaztak, vagy kormányférfiak által behoztak s gyakorlatba vettek: az hibás játékülésnek és embertársaiknak hajlama, természeti s társadalmi jogai ellen elkövetett elvekbeni tévedésnek, önmaguk személyét illetőleg pedig menthetetlen bűnnek bizonyult be. De a főhiba mégis abban volt, hogy az államfők, a körülök hizelgő udvaroncoknak oly játékúzéseket engedtek meg, melyek úgy a társadalmak jólétét, mint a királyi székek fenállását folyvást ingadozó lábba vezették, lassankint aláásták, végre megbuktatták. Sulya pedig ezen bűnnek abban

feküdt, hogy a népnek társadalmi jogos hatalmát önmaga a nép általi megsemmisülésre vezettetni megengedték; mely engedékenyséjük keserűen boszulta meg magát, mert magokat a pártok karjaiba vetni kényszerültek, és a pártok feletti nemes állástól, mire hivatva voltak, megfosztatva lettek.

Hogy ezen tényállás a polgári társadalmak nagyobb részében napjainkig így, és nem másképen fejlett ki, azt a népeknek és államfőknek e jelen században fenálló átalakulási küzdelmei nyilván tanúsítják. — Szemeink előtt történtek a francia, a spanyol, olasz és szerb fejedelmeknek egymást sebesen követett trónvesztései; még meg sem hültek némely a mai koronásfők személye ellen intézett öldöklő vállalatoknak nyomai: intőpéldák ezek arra, hogy sem a népmilliók boldogításának, sem az élet lefolyás nyugodt s kellemes élvezetének terén, nincs azon államfőknél semmi irigyelni, semmi kívánni való, kik elmellőzve az elveknek igazságát, azoknak erejét, önmagok személye és fejedelmi állása ellen folytonos tusára hívni, sőt a kihívást, az elveket, a népjogot elnyomó kormányaik által erőfeszítésekkel fokozni megengedik. A népeknek államfők kellene, azok csak fájlalhatják, midőn a személyeknek, vagy fejedelmi családoknak változtatására törekedni kénytelenek; mert fejedelmeik az udvaroncoknak istenkegyelméből uralom tanaiból nem akarnak kibontakozni és azon önállásra felvergődni, hogy az elveket kalauzul véve, a népfelségi jogot tiszteletben tartva, biztossá magokat a népek trónjain, melyeknek támaszát nem a szurony, de a népek érdeke s abból eredő bizalom csatolja személyökhöz. A sybilla példája, melyet 1847-ben egy magyar államférfi, a magyar nemességre akkor javallólag alkalmazott, egy rövid év alatt, már 1848-ban gyümölcsöket termett: a szakadozott érdekü magyar nemzet, egyéredküvé, egyjoguvá vált s egy fenyegető veszélytől, milyen a francia nemzetnél a legutóbb lefolyt században vérpadokon jelent meg, — menten maradt.

Az emberi és társadalmi egyenlő jogoknak maga idejében felismerése és azoknak önjószántából lett váratlan meglepő életbe léptetése itt üdvös hatást, személy s vagyonsbiztonságot, a tagadás, fel nem ismerés pedig, amott veszélyt hozott.

Igaz, napjainkban mutatkoznak nyomai némely államfőnél annak, hogy a naponta követelőbb állást elfoglaló népmozzanatok és eladósodások kényszeréből, valami adományozott alkotmányozás, mint kegyelmi tény behozattassék. De ez nem egyéb, mint tévedéseknek tévedésekre halmozása, a népfelségi jognak tagadása s alkotmányos szervezésnek oktrojálása, vagyis megfordított eljárás; mely akár azért történik, hogy a népekre kiskorusági bélyeget üssön, mintha magokat rendezni képesek nem volnának, akár azért, hogy a kegyelmi jelleg, mint csak tetszésig kötelező, a népfelségi jog tagadását fejezze ki: mindkét esetben, csak félrendszabály, csak családok, melylyel a népek egyidőrei megcsilapítása, nem pedig egy gyökeres orvoslás utóléretni szándékoltatik. Ugyanis a gyökeres orvoslási tiszta szándék, a népek kezében egyszerűen átadja az új szervezés gyeplőjét, szabad kifolyást, szabad menetet enged az egyfajú milliónknak épen úgy, mint a külön nemzetiségekhez tartozóknak, hogy szövetségbe lépve, egy államfő alatt társadalommá alakuljanak, és magoknak úgy szövetségi, valamint kormányzati együttes alkotmányt készítsenek, mint ez a dunai fejedelemségekben néhány év előtt megtörtént.

A szövetkezés, alkotmány és kormányzat megteremtése terén, minden államfői beavatkozás, befolyás, vagy épen vezérkedés egészen idegen s bizalmatlanságot előidéző időelőtti cselekvés. Az államfők befolyása és cselekvése csak akkor veheti üdvösen kezdetét, midőn a társadalmi szerkezet műve, maga a nép mint tulajdonos választottai által már elkészített, mert az előleges beavatkozás megsérti a szabad kifejlést, minthogy a népek lelkébe oly gyanut költ fel, miszerint

a multakon okulva, méltán félnek, hogy szervezetükbe oly alapok csuszthatnak be, melyek által a népfelségi elv későbbi megrázkódtatásnak esik martalékul Különben mire való is lenne az előleges beavatkozásban rejlő nyomás, ha annak vagy gyámság, vagy hatalom, vagy az uralom talpköveinek a népfelségi jogok feletti lerakását, az államfők egyes személye vagy családjuk érdekében nem kellene képviselni: és ez az, mi ugy az egy, mint a több fajú népek szövetségét s társadalmi alakulását és szervezését nemis annyira nehezíti, mint meggátolja

Midőn a jelenlegi államfők egy új átalakulásnak élére állanak, és a népek szervezkedésének vagy szövöttekezésének véghatárait hatalomszóval előre kiszabják, és e műtétnél a kényszerrel fegyverbe öltöztetett népfőknek vakeszköz erejére támaszkodnak: ez már erőszak, ez pártokra, ez fegyverekre támaszkodás, ez hatalomvágy, a népeknek joga és természeti szabadságérzete ellen, mely megsérti a népfelségi joggal bíró, és azt lelkébe, szívében érező népmillióknak méltóságát, büszkeségét, kitépi a szívből az őszinteséget; és a szervezés, vagy szövöttekezés, már születése előtt féltékenységen, óvakodáson, irigységen, kölcsönös hatalomvágyon nyugszik: alapjai tehát nem tisztán erkölcsiek; midőn pedig a kiindulási pont nem természetes, nem helyes: az eredmény üdvös nem lehet.

Egy körülmény van még hátra, melyet épen akkor, midőn az államfők hibáit és teendőit elősoroljuk, bonczkés alá nem venni, megfejtésén, megoldásán nem törekedni, mulasztás lenne: és ez nem egyéb, mint az erkölcsi erőknek, kare róveli lenyomatása, melyben a népeknek saját polgári jogaikkal még ismeretlen kiskorú fiai serdülő szilaj korokban, a császárok, királyok mellett, a nép, vagyis saját szülőiknek, nemcsak polgári, de természeti érdekük s jogaik ellen, mint sorkatonaság szerepelnek.

Elemezzük kevésé e kérdést. Tudni kell főleg azt, hogy a sorkatonaság, egyedül a kultámadások elleni biztonságból keletkezett; tehát annak nem rendeltetése az, hogy az államfő nézetei szerint a nemzet nézetei ellen, hanem a nemzet társadalmát megtámadó s felforgatni törekvő bárki ellenében, a nemzet mellett tegyen szolgálatot s nyujtsion biztonságot, mert a nemzetek belkormányzatának, a törvény tekintélyének fentartására polgári őrség van hivatva. Egy fájdalmas, egy végveszélyérzet fogja tehát el a népek lelkét, midőn látják azon visszaélést, hogy már az éretlen 18 éves korban, az ifjuság színe leszakaszatva a nemzet szívéből, esküvel vezettedik, betanittatik és leköteleztetik arra, hogy ő nem a nemzet, de a király katonája; nem esküszik hűséget a nemzetnek a király mellett, hanem esküszik a királynak a nemzet nélkül; zsoldot kap királynak hirdetett erszényből, de melyet a nemzet kényserből töltött meg, fegyvert kap királyi kézből, de atyja pénzéből, melylyel parancsra bebörtönözi, le is lövi saját apját, anyját, a természet ösztöne, társadalmi állásának, jogának, törvényének, szelleme és végcélja ellen; és ha nem teszi, saját katonatársa által ismét a király nevében parancsra, — ő lövetik agyon. Ezen állapot az, melyet sem isten, sem ember, sem természet, sem társadalmi cél, sem bölcsészeti elmélet, sem törvényhozói bölcsesség, sem a gyakorlati élet üdvösnek, — és így sem isteniesnek, sem emberiesnek lenni el nem ismer; itt mutatja ki magát a természeti hatalomvágynak e rendszerben fekvő veres fonala azon vérfürdőkben, melyek a császárok, királyok nevében, az alkotmányos szabadságért mozgásnak indult népek ellen, a sorkatonaság által eszközöltetnek s végrehajtatnak; ez azon ut és mód, melyen nőttön nő a bizalmatlanság, a gyűlölet a császárok, királyok és a népek között. Ezen utat egyenetlik, foldozzák, takargatják, szépítik, indokolják, mellőzhetlennék kiáltják ki az államfők előtt az udvaroncok; mert ezen ut, az ő főcéljoknak, lelki-

ismeretlen rögeszméjöknek, t. i. az emberellenes, emberek feletti uralkodásnak eszközeit szentesíti meg.

Megengedhetlen hibája tehát ez az államfőknek, hogy magokat ezen uton vezetetni, a népek előtt gyűlöletessé tenni, személyöket, családjukat, s uralkodói, eszményileg s erkölcsileg oly gyönyörű hivatásukat megmérgeztetni, veszélyeztetni, elvégre pedig elbuktatni megengedik.

Hogy ez elháríttassék, mivel sem izgatás, sem sértegetés, sem elkárhóztatás nekem, ki társadalmon kívülnek senkit, és így az államföket sem tekintem, nem czéлом, nem feladatom; hanem czéлом egyedül elméleti téren egy oly felvilágosításnak mozgásba hozása, mely veres jelenetek nélkül gyümölcsözzön egy a mostani válságos társadalmi rendszertől eltérő jobb, nyugalmasabb rendszert. Áttérhetünk tehát e feltevessel az államfök teendőire.

VII.

Tenniök kell az államfőknek a népekért, önmagukért és családjukért, de nem udvaronczaik sugallata, hanem a népeknek természeti szabadságérzete és abból kifolyó önszervezkedési tanaik szerint. Ezt a korszellem tisztult fogalmai, az azokban felébredt természeti s társadalmi jogérzet, az eladósodás miatt is fen nem tartható jelen államrendszer, a nemzetiségi mozgalmak, a nemzetközi túlsúly hódító kitörhetései, erkölcsi kényszerrel követelik. Nem engedni vagy nem tenni, többé lehetetlen; csak a perczek kényszerében akarni is, nem is, vagy azoknak enyhültével visszatérésre, utógondolatokkal, feltartásokkal törekedni, annyit tenni, mint a mától holnapra elnapolt véres kitöréseknek erősebb alapjait újból lerakni.

Ezek helyett a mai államfőknek előlegesen meg kell bártkozniok oly elvekkel, melyek az átalakulásoknak alapjait fővonásokban képezik; jelesül:

1) Vegyük figyelembe jelen társadalmi helyzetünket, ebből azt látjuk, hogy a népek az uralkodóknak istenkegyelméből uralmát megdönteni s helyette oly kormányzatot felállítani, mely nem az államfőké, de az övék legyen, — az uralkodók pedig ezt meghiusítani törekednek. Emiatt ezek, mint két ellenséges tábor, örökös harczban állanak, és ha e harcz vérontásba megy át, a győzelem békét, és így üdvöt nem teremtett; mert a legyőzött fél módokat, eszközöket keres, és mint az élet mutatja, talál is, melyekkel a harczokat megújítsa. Tehát minden hosszasan vezetett bölcselkedés nélkül valósul az, hogy aki a társadalmi békét, nyugalmat kieszközölni akarja, annak nincs más kiindulási pontja, mint ezen egy szó „engedni kell”: — midőn ezt kimondtuk, nyomba következik a kérdés, ki engedjen? Elméleti téren a megfejtés könnyű s egyszerű: a nép nem engedhet, mert önkormányzatát, s az azt képviselő átruházott hatalmat tulajdonul oda nem adhatja, mivel az *természeti szabadságérzetét* jelvényezi, mit le nem vetkezhethet, sem az utódok jogáról, mint nem sajátjáról, le nem mondhat, mert az, újból újra, nemzedékkint veleszületik, vele mulik minden emberrel, épen úgy mint a *hatalomvágy* métélye. E két tulajdont mindenkünk a természettől nyeri, nem örököljük, nem örökölhetjük a *szabadságot* senkitől, és nem vehetjük át a *szolgaságot* örökségül egymástól; de ama két természeti tulajdon közül az ember, eszével, okosságával az egyiket a hatalomvágyat levetkezhetheti, vagy mérsékelheti; míg a másikat a szabadságérzetet csak fokozhatja, erősítheti. De kell is, hogy úgy legyen, mert amaz természetének nemtelenebb, ez pedig nemesebb tulajdona. — Tehát engedniök kell a császároknak, királyoknak, de nemcsak hatalmukból, uralmukból egy kifosztott rongyot; hanem egész uralmukat egyszerre, minden utógondolat nélkül kell a népek kezébe letenniök, és pedig nem csupán azért, mert az elméleti igazság így kívánja, hanem

azért is, mert a népmilliók nagyszáma erősebségi joggal, ha-
 hogy nem engednek, uralmuktól utóvégre ugyis megfosztaná.

2) A főhatalomtól, a trónnak ragyogó csillogó fényétől
 önkénytesen, csak úgy szóval, mintegy ábránddal megválni,
 mondhatnók elméletnek igen szép, de egyszersmind oly vala-
 mi, ami a maga emberét a tett terén fel nem találja. Mert sem
 a népeket fő nélkül magokra hagyni nem tanácsos, sem az
 ember, kiben a természet hatalomvágy hajlamot alkotott, a
 kezében lévő hatalmat önkint átadni nem szokta.

Ha a legroszabbnak ezen merev feltevéseitől az államfők
 vissza nem borzadnának, és emiatt válnának képtelenné
 azon határozott lépésre, hogy hatalmukat a népek kezeibe
 tegyék le, és e módon nyissanak egy új átalakulásnak szabad
 tért; úgy vagy a népeknek érettsége, erkölcsi ereje s társa-
 dalmi avatottsága, vagy az államfőknek saját helyzetök s hi-
 vatásuk felnem ösmerése és élettapasztalásuk s jóindulatok
 felett kellene kétségbe esnünk. Ugyanis aki a népeknek ön-
 szervezkedési képességét a mai korban elfogulatlan megbí-
 rálja, az irodalomból, a művészetből, gazdaságból, tudomá-
 nyos műveltségéből, egyszóval a társadalmi életnek minden ágá-
 ból meggyőződik, hogy a népek többé nem kiskorúak, kiknek
 uralmi gyámságra, vezetésre, ujszervezkedésüknél szükségök
 lenne, mely nélkül nekik szabadtért nyitni tanácsos nem vol-
 na; de meggyőződhetik észlelés és az élettapasztalás után ar-
 ról is, hogy ki a hatalmat letenni elég lelki erővel birt, annak
 adni át ismét az újból szervezett hatalom vezetését az embe-
 rek önkint s természetök szerint leghajlandóbbak. Mert ki
 egyszer tisztán emberi igazságos s nemes érzetből, s azon meg-
 győződésből, hogy a társadalmi kormányzat beharcza meg-
 szünjék a közjog felett dulti,— le tudta tenni a nép kezébe
 önkint a hatalmat, csak abban lehet legtöbb biztosságot jö-
 vendőbeni visszaélések ellen feltalálni; és így csakis egyedül
 azoknak van biztos kilátásuk a mostani ingadozó helyett, né-

pies joggal egy újból szervezett erős trónokronni megmaradáshoz, kik a kor jogos eszméinek engedve, a békés utoni átalakulásnak ily nemes önmegtagadással élére állottak.

Ezen következtetésnél ne feledjük el, hogy a követelő állás, irány, vagy szerep, mindig fel'eszi a más félnek akaratja elleni megaláztatását, mintegy szolgáltságát, — melylyel nyomba karöltve jár a bizalmatlanság, a kétkedés, a tagadás, míg a szerénységi kiindulás nem sért meg semmi érdeket, és ennélfogva az ember büszkeségénél nem ellensúlyozásra, de nemességénél talál bizalomra, elismerésre, pártolásra: és célhoz jut. A nagy Hunyady Mátyás korában ezen felfogás szerinti eljárás magát teljesen igazolta. Ő, a nagy király, a tőle elpártolni s más királyról gondoskodni induló magyar nemzetnek férfiasan, bátran, őszintén, minden utógondolat nélkül országgyűlést hirdetett, melyen kimondta, hogyha a nemzet nincs vele megelégedve, kész koronáját letenni s a főhatalom gyakorlását a nemzetnek visszaadni: és lett valódi kibékülés, lett a Mátyás trónja erősebb, mint volt, lett egy nagy király, kinek lelki nagysága természetének hatalomvágya felett erkölcsi győzelmet vívott ki, lett a nemzet a király által, a király a nemzet élén, bent szeretett, künn tisztelt és hatalmas s győzött e hit: „Ne bántsá a magyart.“

Midőn ezen két pontban kifejtett szellemi, erkölcsi s élettapasztalati előkészültséggel a mai uralkodók, azok t. i. kik a népek követelményeivel ellentétes helyzetben állanak, tisztába jöttek, — teendőjük a legegyszerűbbé s minden nehézség nélkülivé válik; jelesül:

3) Ne állítsák fel a kérdést úgy, mintha a népek ellenök s nélkülök, és így a főhatalmi lét ellen tagadással, hanem állítsák fel úgy, hogy a népek mellettök, velök a főhatalmi állás irányában nemcsak megtartással, de megerősítéssel kívánnak szervezkedni. Továbbá ne állítsák fel a kérdést úgy, hogy az új szervezkedés csak az emberek fejei felett függő véres kard

réme alatt lehetséges és jöhet jólétre. Mert épen ebben fekszik a hibás felfogás s ebből származik a minden oldalról előre törő tagadás. Itt bukik fel az ember jogos szabadságérzetének és saját ügyébeni intézkedési érettségének kicsinylése s a kiskorúsági bélyegzésnek a társadalmi köznyugalmat kiirtó gyűlölete.

Minden társadalmi felfogásnak tul kell magát tennie azon tévelygésen, mintha a népeknek az uralkodók ellen, ezeknek pedig a népek ellen kellene szervezkedniök, mert ezek, valamint egymás nélkül sem elméletben nem képzelhetők, sem az életben nem létezhetők: úgy egymás ellen — elméletben gondolva, életben pedig felállítva — nem is lehetnek. A király a népeké kényszer- és így tulajdon nélkül, a nép önmagáé, királylyal, és így tulajdonnal; kettő között pedig közvonal a törvény, melyet a nép választottjai, népfelségi hatalommal, tulajdoni jogalapon alkottak, s annak fentartására, végrehajtására királyt biztak meg. Egy tehát a nép a törvénnyel s ez alapon egy a királylyal, mert mindkettő sajátja, de nem egy a visszaélésekkel, nem egy a pátensekkel, az ukázokkal, mert ez nem sajátja, hanem a királyoké. Amott a népek szervezkedésénél, mint egységi esetben a királyi óvakodás felesleges; itt pedig a nép karereje ellen az erőlködés haszontalan. Angolország ezen felfogásnak számos éven keresztül, úgy a nemzet mint az uralkodó részéről tapasztalati példáját adja. — Tehát:

4) A közjog s belkormányzat téren, a népekkel küzködő uralkodóknak egyszerűen a következők lehetnének teendői:

a) Távolítsák el az ujszervezkedési békés uttól eddigi udvaronczaikat, mert azok beleöszültek a népellenes uralkodói hatalom irányába, tegyenek az uralkodók magok — és mit?

b) Egy kormányzót, csak a népek összehívása alapjának, ugynevezett *census*ának az első ülésre szolgáló ideiglenes felállítására. Ezen kormányzó legyen a népből, ki-

ról hiszik, hogy a nép előtt hitellel bír; természetesen csak ott, hol eddig a képviselők összehívására alap nem létezett, mert ahol van eddigi törvény, vagy gyakorlat, csak az lehet felhasználható.

c) Ne avatkozzanak a jelenlegi uralkodók abba, mit s mikép tegyenek a népek képviselői; első gondjuk lesz azoknak a nemzet közjoga, az államfő és kormányzati elv felett nyilatkozni, és úgy tovább — mi a társadalmak helyes szervezetéhez képest befelé és kifelé is tekintve — szükséges. A koronát félteni nem kell, mert azt maga ezen eljárás eleve biztosította, mivel nem lépett fel az államfő követelőleg, mi féltékenységet védő rendszert, vagy épen tagadást szülne; hanem fellépett átadólag, elismerőleg, mi bizalmat s ragaszkodást szült.

d) Ne bajlódjanak az uralkodók azon gordiusi csomó megoldásával, miképen szervezzenek ők több tartományokat egy állammá, vagy egy tartománybeli egyveleges népfajokat egy nemzetté; mert ha ezt egyes ember hatalomiránnyal keresztül vinni indul, első lépésénél már ott van a részrehajlás, az uralomvágy gyanuja, mely méhében hordja az ellenővő nézetekből kiindulást. Bizzák, hagyják ezt a tartományokra, a nemzetiségi fajokra; azok, ha nem összevalók: elválnak, ha pedig igen: összeállnak, vagy együtt maradnak, és végeznek egymással békében. Nem az államoknak erőszakkal összeférczelt túlterjes nagysága, hanem a belintézményeknek összetartó szívóssága ad a kis területnek is társadalmi jólétet, s úgy a nemzet, mint az uralkodónak békét s biztonságot: itt van Svéczia, Norvégia, Helvéczia, Belgium, ezek élő példák minden tekintetben.

e) Van egy felfogás az uralkodói körökben, melynek követelő, sőt kényszerrel is támogatott fentartása, csatapiaczul szolgál a társadalmakban, és ez: az uralkodó családok, s népek között kötött szerződéseknek felbonthatlan örökösségi

felfogása. Az emberi természet olyan, melyet már maga ezen felfogás tagadásra vezet; mert bele vág a javításoknak végtelen ugynevezett reform terébe, véghatárt s netovábbat képez a polgári szabadság ellen, a népfelségi jogot megtagadja, a népeket e tulajdonuktól megfosztja és mindaddig visszaszerzési erőfeszítésre ösztönzi, míg végre, ha a tiltakozás, felszólalás, tüntetés nem használt: karerővel győztek. Tehát cselekedjenek az uralkodók mint társadalmi tagok, mint polgárok, kik szinte a társadalmakon belől s nem kívül állanak; ne hirdessék kegyelemnek az alkotmányos intézményeket; mert ez a népek érzületét is, jogát is sérti, midőn a kegyelmi tény kifejezés egyes embereket milliók ellen az istenség sorába helyezné; a kegyelem csak a társadalmi törvény végrehajtásának némely eseteiben találja fel az uralkodókat. Cselekvési feladatuk eszerint mindnyájuknak együttesen, nem a tarthatatlanság kényszeréből kiindulás, mert ez csak engedés lenne bizonyos határig, és így erény nélküli; ellenkezőleg, a kényszer nélküli önkényes cselekvésök lenne tiszta polgári erény, mely nagyságukat fejezi ki.

Épen a szerződési kötések örökösségi kérdésénél van helye azon nézetek kimondásának, melyek az embereknek, mint polgároknak szívébe, születésök, és így a természet által vannak kiolthatlanul bevésve. E nézeteknek, ez érzéseknek tudatából merül fel azon természeti jognak tana, melyet emberi jognak, emberiségnek (humanitasnak) nevezünk. E tan szerint sem egymás ellen, sem egymás felett nem állunk úgy, hogy multban a lefolyt időket, az azokban végrehajtott tényeket visszavarázsolni, vagyis a történetet megtagadni erővel s képességgel birnánk; állunk, mint emberek csak egymás mellett, egyenlő joggal a jelenre, de nem egymás felett a jövőre. A jelen nemzedék nem szervezhet multa, mert az nem övé, hanem az akkori nemzedéké volt; nem szervezhet változatlanul a jövőre, mert az nem övé, hanem a jövő nemzedéké lesz:

szervezhet csak a jelenre, mert ez az övé s nem a múlté, nem a jövőé. És ha hinné, ha ellen vetné valaki, hogy e tan szerint a társadalmaknak, az azokat összetartó kötéseknek, törvényeknek pillanatnyi tartóssága, biztonsága sem lenne, az tévedne; mert e tan, nem közvetlen tagadása, nem ingadozása a társadalmakat összetartó kötéseknek, hanem biztosítása a kötések feletti folytonos időnkinti nyilatkozhatásnak a nemzet részéről, mely kifejezi és teszi a népfeliséget, amely él a reformnak nevezett javításokban, mit alkotmánynak, alkotmányosságnak hirdetünk. Ezen tan az, mely megtartja a kötések nemzedékről nemzedékre, azért, mert minden társadalmi tagnak öntudata sugalja, hogy népfeliségi kérdésekben van emberi s szabadsági közjoga saját ügyében maga felett rendelkezhetni, polgártársadalmi alkotmányában pedig van ereje is, birtoka is, intézményeit továbbra is meg vagy nem tarthatni, javítani, változtatni. Ezen tudat, ezen jogbirtoklás mérsékletet, higgadtságot s megfontolást szül, mely fentart mindent, mit az ősök jól szerveztek, és csak a korszerűtlen, már nem életre való, vagy káros ágakat javítgatja: de a jogtagadás felfogat mindent, mert az indulatot bőszítette fel, a megfontolást, higgadtságot, mérsékletet pedig kizárta

De ideje van a népek szóvivőiről is értekezni.

VIII.

A tisztelt olvasó szives leend elnézni, ha gondolatimnak s tollamnak is itt, az elmélet terén szabad kifolyást engedek. Nem czéлом a bölcseket oktatni, nem a viszonyokat, a felfogást, az egyéni helyzetet erőszakolni, vagy az önmegtagadás lehető fokozatain felül követelni, még kevésbé a cselekvésnek mérsékelt határain túlhajtani odáig, hol az indulat és érzések az elfogultság lépcsőiről ragadva előtörjenek és az észet, a megfontolást s a higgadtságot a cselekvés szerepéből végkép

kiszorítsák: czéлом egyedül a férfias bátorságot, a határozottságot, az elméleti igazságok elősorolásának lendületével, nemcsak ébreszteni, de a nemzetek életének szellemi csatáiban foglalkodtatni és önmegtágadó kitartásra is, ha kell serkenteni: hogy ezek által a népek szerinti cselekvés a társadalmakban magától bekövetkezzék.

A nemzetek, a külön nemzetiségek, vagyon s foglalkozás tekintetében sokféle osztályból állanak. Én az enemü osztályokról, elméleti téren szólni, nem látom helyén; mert az anyagi érdekeknek befolyása, minden elméletnek ellensége, sőt nyílt tagadása. Elméleti fejtegetéseknél nem kereshetünk tényezőkül semmi anyagi alapokat, hanem csupán szellemieket; miből következik, hogy a társadalmakat, vagy a nemzetiségeket tevő millióknak egyéni személyzete csak értelmiségi szempontból lehet tényező;—következőleg nem lehet itt több osztályról szó, csupán kettőről: egyik az értelmiség, mely az elméleti felfogásnak kellő fokára felemelkedett, másik a nyers néptömeg, mely a kivitelnek eszköze.

A nyers tömeg, magától, magára hagyatva, vezető nélkül, semmit sem tesz, nagyban pedig éppen semmit; ha kezdeményezne, ha pillanatra győzne is, kezei között minden összeomlik, mert soraiban nem létezik a bel- és külviszonyokat felismerő szervezési képesség — Ha tehát a nyers tömeg támaszával valami történik, legyen jó vagy rossz, az mindig a közötte szereplő, vagy a szerepléstől visszavonuló értelmiség felelősségére nehezedik. Tehát az értelmiségnek szerepelnie kell, és erkölcsileg véve, nem szerepelnie nem is lehet.

Eszerint a kérdés csak a körül forog, hogy az értelmiség milyen irányu tért foglaljon el cselekvésében, milyen eszközöket használjon személy, milyeneket vagyon, milyeneket közjog, s társadalmi kormányzat tekintetében. Ha ezeket helyesen megtudta választani, ha soha alkalmiságért pillanatnyi könnyebbségért, elveket nem mellőzött, s fel nem áldozott; ha

az elveket, melyek elméleti igazságokon nyugvó jogoknak kifejtésai, a kivitelnek soha alá nem rendelte; ha azért, hogy nincs anyagi erő kezei között, melylyel rögtön sikert teremtsen, a nemzeti akaratnak leplezetlen kimondását soha el nem mulasztotta; ha a nemzetek társadalmi és emberi jogainak csonkítására vezető intézmények behozatalába, fentartásába soha cselekvő, vagy belenyugvó részt nem vett, ha végre hallgatás helyett az erkölcsi téren való ellentmondást soha sem mellőzte el, hanem azt mindig az egész világ előtt bátran, nyíltan megtette, sőt minduntalan ismételte, jövőre pedig ismételni határozott marad: akkor nem veszett s nem veszhet el a népek joga; mert az ellenmondás, a nemzeti érdekek elleni nem cselekvés folytonossága, megtanítja az utódokat összetörni azon bilincseket, melyek a népmilliók akaratának merev tagadását istápolják. Mert a népakaratnak soha meg nem szünő egyenes kimondása, nemcsak tanítja a maradékot, de a tagadó szivekbe is átülteti a néptörekvés gondolatát, mely azokban nem tengni, nem csupán élni, de terjedni van az ember természete szerint hivatva. Midőn érezzük, hogy a folytonos nyilvánulás mindannyiszor tért nyit fel a gondolatoknak, eszméknek, majd a cselekvésnek, mindaddig, míg az ész, a szívvel egyesülve módokat, eszközöket fedez fel, melyek a társadalmak igazait, az elnyomók ellenében érvényre juttatják.

Egy általános visszavonulás minden oly kormányzatbani tényező szereptől, mely a népek jogait mellőzi, sőt eltapodja, nagyobb győzelme a szellemi erőknek bármely véres csatánál, melyet valaha a legnagyobb hadvezérek vívhattak, vagy jövőbe kivívhatnak. Mert a véres csaták győzelme nem valódi vívmány, hanem csupán elnyomása a legyőzötteknek, azért, hogy egy hasonló viszonzásnak alapja erősebben legyen lerakva; ellenben az értelmiségnek általános visszavonulása, megalázza a népjogellenes kormányokat, kiirtja az udvaron-

czok táborát és kényszeríti a hatalmakat, hogy a népeket nem a népek nélkül, de a népekkel, a népek szerint kormányozzák.

Ámde egy akadályt mutat fel az élettapasztalás, midőn látjuk, hogy nem létezett még oly, bár legrosszabb uton álló kormány, mely ne talált volna a népek sorában, ha kellett, kegyetleneket, cselszövőket, szivteleneket, önmagukat áruba bocsátókat, nagy tisztségekért leskelődő hiukat, hivatalkenyérért sovárgó uracsokat, kincs és hatalomszomjjal telt özöket stb. És ime ebben léteznek a népek egyeseinek hibái és mulasztásai; és ime itt van a kétkedés, itt a baljóslatnak magasan kaczagó démoni örömdiadala: tehát emberek! kik a társadalmakban az értelmiség tagjai vagytok, latoljátok meg emberi és társadalmi tecndőiteket, induljatok ki az elméleti igazságok és jogok iránti hódolatból, hazudtoljatok meg minden baljóslatot, mert abban az önbizalmatlanság bűne — az igaztalanság tanyázik; igazoljátok tettel s cseleettel az elméletet, mert az — az erkölcsiség.

Nagy nemzetek összeségének ereje az egycsek egyéni tulajdonaiban, cselekvésükben fekszik. Az uralkodók, a kormányok e tulajdonokat veszik igénybe. Ki nem gondolkozik szerintök s ki felől tudják, hogy ha kell, a szélső nélkülözésig is hozzáférhetlen szilárdsággal bír: azt nem használhatják. És ha az egész értelmiség így átszellemült: egyik nemzetiség s egyik nemzet, ugy mint a másik és az egyházi személyzet is valamennyi: akkor a legrosszabb irányu uralkodók és kormányok is egyszerre, vérontás nélkül orvosolva lesznek; lesz boldogság, bizalom, szeretet, béke fent is, lent is. Mert a társadalmi népérdekek és jogok ellen nem fognak kivitelre embereket találni.

Tehát a népek, s a trónok békéje s boldogsága, az értelmiség egyes tagjainak irányától, s abból kifolyó cselekvéstől, vagy visszavonulástól függ inkább, mintsem az uralkodóktól és kormányoktól. Mert egyes uralkodók s az általok kor-

mányra hívott néhány főbb egyén, ha nemzetellenes céljaik kivételére az értelmiség soraiból embereket nem nyerhetnek: kénytelenek oly célokhoz, oly módokhoz simulni, melyeket az értelmiség általában, úgy a nép, mint a trón érdekében sajátjának vall

Fentebbiekből azon kérdés merül fel: vajjon azok, kik kisebb-nagyobb fokozatban, de mégis az értelmiséghez tartoznak, polgári bűnbe esnek-e akkor, midőn egy társadalomnak, akár a természeti szabadság adta jogai, akár a már írott törvényekkel szabályozott kormányzati lényege és szervezete, egyszóval a társadalom közjoga ellen, kormánytárczákat vállalnak, vagy kisebb körökben az ily kormányoktól hivatalokat elfogadnak és cselekvéssel szolgálatot tesznek? Mielőtt e kérdésre egyenes igennel, vagy nemmel felelnénk: elemezzük egy kevésbé a társadalmakban úgy az összes, valamint az egyes tagoknak jogát és kötelességét.

A társadalmi alakulásban minden egyes ember lemondott természeti magánjogáról, és helyette együttes polgári jogokat nyert s együttes kötelességeket vállalt el. Tehát az együttes jog és kötelesség minden tagra nézve úgy összeforrott, hogy egy tagnak sem lehet az együttes jogok ellen cselekedni, vagy szolgálni anélkül, hogy elvállalt együttes kötelességét meg ne sértené; mi annál erősebben igaz, mert a társadalomból szabad mindenkinek kilépni, de nem szabad addig, míg a társadalomnak tagja, a társadalmi összes jogok ellen cselekedni. Mert e cselekvés a cselekvőnél nem egyes lemondás a társadalmi jogokról, de megsértése a le nem mondók közjogának.

Eszerint oly társadalmi tagok, kik magokat az értelmiséghez számítják, és egy nemzet, saját nemzetük közjogai s köztörvényei ellen, közhivatali szolgálatot, azon indokból önként vállalnak, mert ők — ugymond — nem készültek nyersebb munka, sem más egyéb pályára s különben meg nem él-

hetnek, hanem csak közhivatalból, jöjjön az bárkitől s bármily irányban, ők kénytelenek oly érdekeknek meggyőződésük ellen is szolgálni, melyből kenyeret kapnak. Kétségkívül a társadalmi együttes jogok és így a mások jogai ellen cselekesznek; mint a társadalom tagjai pedig, együttes kötelességüket nemcsak elmulasztják, nemcsak visszaélést követnek el, hanem úgy lépnek fel, mint a társadalom ellenségei, mint a közjogok s mint a törvények megsértői. Bűn-e ez, vagy nem, és ha az, milyen bűn? Erény-e vagy nem, és ha az, milyen képletben? Megengedhető-e ez, akár elméleti, akár gyakorlati téren vagy nem? Végre a társadalom együttes közjogai ellen felvállalt szolgálat egyes tagnál oly kerülhetlen életszükség-e, vagy csak oly életkényelem s könnyebbség, hogy annélkül azon egyes tag ellehet, s más élelmi ágat kaphat, avagy nem? És ha nem, akkor is az életszükség polgártársainak jogánál előbb való-e, vagy sem? Ezek mind olyan kérdések, melyekre nézve minden társadalmi tag táplálhat lelkében igenlő, avagy tagadó meggyőződést; de egyes tag az egész nevében bírálatot nem tehet, itéletet nem hozhat. Ez, mint majd a nemzetgyűlések teendője, felmarad, de addig is minden polgár, az e térenni elméletet, mint tükröt tartsa ön lelke elébe, s abban megfogja látni azon képet, melyen a gonosz tett szabadalmazása ábrázoltatik; egyszersmind meglátja azt is, vajjon ott van-e, vagy nincs e kép ama társadalmi tagok hátamögött, kik ellene szolgálatot tesznek? — és ha a kép ott van: a látvány iszonyu, mert a gonoszságot élő alakban mutatja fel.

Most azon kérdés támad, helye van-e annak, hogy itt a szolgálattétel nemeiről és hatásköréről megemlékezzünk? Én erre önmagamnak egy általános igennel válaszolhatok; mert a polgári társadalom hasonló egy géphez, melynek működését, fenállását nemcsak a nagyobb, de a kisebb kerek is teszik egészszé. Legyen az hadvezér, vagy közkatona, a miniszter, az irnok, valamennyi, mind polgárnak született;

sem a fegyveres, sem az irótollal foglalkozás társadalmi tagságából, együttes jogából s kötelességéből egyiket sem vetkeztette ki; sem polgártársaiknak velök közös, köztörvényeik elleni cselekvésre fel nem hatalmazta; mert ez szabadsalom lenne a mások jogainak eltiprására: és így a roszra, mit megenged magának minden bitorló, minden hódító, de nem engedhet meg a társadalom sem a bitorlónak, sem a hódítónak, sem saját tagjának, ha az elméleti igazságot meghazudolni nem akarja.

Eddig szólottunk a társadalomnak saját tagjai között egymáshoz viszonyairól, szóljunk már a nemzetiségeknek és nemzeteknek egymás iránti ugynevezett nemzetiségi és nemzetközi helyzetéről és teendőiről.

Az embereknek, mint társadalmi tagoknak egyenesen, vagy nemzetiségi, vagy összes nemzeti alakban, egymás ellenébe csak két rendbeli lényeges kívánni valójuk van. Első: hogy saját nemzetiségi és nemzeti köznyelvük legyen, melyen ugy magán belügyekbe, családi körükbe, valamint közérdekekbe, az illetők egymást megérthessék, s fajukat és nemzetiségi állásukat fel tarthassák. Második: hogy politikai, polgári és vallásbeli teljes szabadságuk legyen; politikai, hogy előljáróikat választhassák, és gondolataikat, szóval is, írásban is akadály nélkül kifejezhessék; polgári, hogy törvényeiket magok alkothassák, és semmiben, mit a törvény nyilván nem tilt, ne korlátoztassanak; vallásbeli, hogy meggyőződésüket az erkölcsi téren külsőleg is gyakorolhassák. Fővonásokban, mindössze is csak ennyi az, mit egymásnak adjunk meg és viszonyosan megadatni követeljük. Ki ennél többet akar s többet erőszakol, az hódító; de ennek elméletileg senkitől erkölcsi kötelezettséget várni s birni nem lehet; mert ki nem hagyta meg épségben a másét, azon a téren mások által épségben hagyatni valója semmi sem maradt: ez egy rettentő ítélet, de az elméleti igazság s viszonyosság kedvezőbbet nem oszthat.

E rövid tételből a következtetés és az aszerinti teendő világos is, egyenes is. Egyes nemzetiség, ha önmagában elég erős, s minden tekintetben fenállható társadalmat alkothat, — nézze körül magát, nyilatkozzék a világ előtt, biztosítson minden más nemzetiségeket és nemzeteket arról, hogy saját körén túl terjeszkedni nem vágyódik: akkor nem gátoltatva senki által, és nem erőszakoltotván arra, hogy vele egy társadalommá összeolvadjon, — megkezdi saját társadalmi életét; és ha körülményei, bármi szempontból is azt eredményezik, hogy valamely nemzetiséggel szövetkeznie üdvös lenne: tegye és tehesse ezt mindkét nemzetiség önmagától, teljes szabadakaratból, alkossanak magok kölcsönösen elfogadott intézményeket, melyek nemzetiségi nyelvüket külön-külön, nemzeti köznyelvüket, politikai polgári és lelkiismereti jogait, szabadságaikat pedig teljesen egyenlően biztosítsák egymásnak. Ennyi kell és ennyi elég; mert bármely fajnak a külön nyelvre, mint fajnak van szüksége; ezt pedig utóléri családi, belügyi, tanulmányi, vallásbeli téren, — mint minden fajra egyenkinti szükségletet; mint nemzetnek pedig, valamennyi faj van a föld kerekiségén, mindnyájának egyenlő közszükséglete van; jelesül: népfelségi, politikai, polgári, vallásbeli s nemzetközi szabadságra s hogy ezeket együtt gyakorolhassa egy közkormányzati nemzeti köznyelvre. És akkor, ha nevezetesen ezen elvileges kiindulási alapon a vágyak teljesülnek, a mostani nagy államokban fenálló nemzetiségi fajfélékenység harcrai elenyésznek. Ugyanis, amint a multidők szenvedéseiből kifolyó kényszerítés megszűntnek kimondatik: az alakulási szabadság zászlója, a természet által együvé alkotott földrajzi területeknek, bár külön fajú népeit erősebben fogja együtt megtartani, mint bármily nemü öszszerződési követelés; mert ez fellépés az embereknek természeti szabadsághajlama ellen; amaz pedig a természeti hajlamoknak önkormányzati, egyenes útja, mely tartós békét, s megnyugvást teremt.

Igazoljuk ezt az étellel, akkor úgy hiszem, senki sem fog benne rémképet látni. Jelesül : midőn a magyar királyságnak egy kiegészítő részéből, Horvátországból, elszakadási törekvést sejtő nézetek kerültek nyilvánosan szőnyegre, egy magyar államférfi nyílt czáfolatai között ezt is kifejezte: „Ha jobbnak látják, ám szakadjanak el,“ és mi lőn e nem korlátozott szabadság kimondásának eredménye? nem egyéb, mint az, hogy napjainkban az elszakadhatási szabadság zászlója, az önkéntes nemzeti összeforrás nemes művének útját indult nyesegetni. E szabadság az, mely az uralkodástól irtózat féltékenységét a nemzetiségek között kiirtja, s az egy nemzeteknek politikai testvérnépeit a szeretet koszorujába összefűzi, s egy kapocsban összetartja.

Lehet, sőt van is egy eset, melyben a népeknek ily öntettes szabad intézkedése, nem hogy életet nyerhetne, sőt kiindulási ponthoz sem juthat. Vajjon cselszövények, vajjon a fegyveres hatalmak vagy csak a hatalmasbak rossz akarata, avvagy az uralkodók és kormányok merevsége, a trónok, kormánytárczák féltése, a népek szóvivőinek bátortalansága, a valódiság nélküli szájhősködés mételye, a vagyonviszonyok kockáztatása, a személyes sanyargattatás kikerülése, az általános átszellemülés hiánya, vagy más egyéb okok szolgálnak e téren akadályul, avagy végre majd mindezekből egy-egy jó adag : rostálgassa ezeket az értelmiségnek minden tagja és szánja el magát, egy az ő saját körét túl nem haladó orvoslásra ott mindenütt, hol az akadály elhárítását szükségesnek ítélendi. Így veendi kezdetét a nehézségekből kibontakozásnak nagy műve, mit az idő korábban megérlel, mielőtt a sikerhezi remény fonala megszakadna.

Mi a nemzetközi viszonyokat illeti: ezek az ezredéves tapasztalás alapján, egy elszomorító alakot öltöttek fel. Mert a nagyravágyás s a hatalomvágy, ama nyersebb korban, midőn a műveltség hiánya a fegyveres vaderőszakban nyilvánult,

martalékul ejtette a trónokat, a nemzeteket és a tartományokat. Ez a hódításnak korszaka volt, mely ezred-éveken keresztül, nem a polgárosodás szelid és emberies, de a természeti állatias erősebségi jogalapon élt és tartotta fel magát sokrészben mind e mai napig. Minden hódító — alig kevés kivétellel — zsarnok maradt; s minthogy létezésük s hatalmuk az erősebségi jogalapon épült: igen természetessé vált, hogy valamint a hódítók minden náluknál gyengébbet fenyegettek, úgy minden erősebb által ők fenyegettetek. Ezen helyzet óvó rendszabályokat vont maga után, hogy a hódított zsákmányt megtartani s az egyiránt szabadnak született embereken önkénnyel uralkodni lehessen. De ez nem volt elég; mert ha az óvó szabályok s művek befejeztettek: az erősebség érzete ismét előállott s az óvó irány támadóvá vissza átfajult. És midőn a trónok, nemzetek, nemzetiségek ennek valósága felett meggyőződtek, megjött ideje annak is, hogy az önerökkeli óvakodás többé nem elegendő, s így keletkeztek az egy érdekűeknek szövetségei. De midőn az élet, a gyakorlat azt bizonyította be, hogy szövetségesekkel is lehet támadólag eljárni, hódításokat tenni nemzetek, nemzetiségek, országok s így emberek felett, mint áruczikkkel osztozkodni, — miből erősödés s új fenyegettetés keletkezett: magok a hatalmasok, részint, hogy az emberek szolgaságának netovábbját megállapíthassák, részint, hogy az embereket szolgaságban megtarthassák: a s u l y e g y e n eszmélyében kerestek menedéket, és ezzel adtak utósó döfést a polgári s politikai szabadságnak. Mert a s u l y e g y e n eszméje nem más, mint az uralkodóknak és udvaroncoknak a népek feletti, de a népek nélkül tett intézkedése, melynek célja megörökíteni az erőszakkal alkotott, most fenálló államhatalmaknak, vagyis inkább az uralkodó családoknak uralkodását, melynek eredménye lenne az összehódított különfajú nemzetiségeknek örökös szolgasága, mely a nagyobb számú fajoknak eldaraboltatása

miatt, a szabaduláshoz semmi kilátást nem biztosít — Ezekből nem az tűnik ki, hogy a hódítás vagyis az erőbbségi jog elleni óvó intézkedés elvben felesleges lenne; hanem az világozóssá lesz, hogy az uralkodók és udvaroncok által kigondolt módok az emberi természetnek önkormányzatra törekvő szabadságérzeti hajlamával ellenkeznek : és így helytelenek. Kisértsük meg tehát azon óvó módoknak felkutatását, melyek nemcsak a hódításokat elhárítsák, de egyszersmind minden nemzetiségnek és minden nemzetnek önkormányzati szabadságát visszaadják, fentartsák és a népek szerinti trónok, kormányok, hadvezérek állását is megszilárdítsák.

Ne hidje senki, hogy e téren valamely új találmányt kellene felfedezni, hiszen a társadalmi helyes és békés létezés főelvei már rég fel vannak fedezve, csak az alkalmazás késett el. Itt látom én maga helyén a teendőknél elméleti téren való felelevenítési szükségességét és a népszóvivők, vagyis az értelmiség figyelmének idevezetését lendületbe hozni.

Egyetlen szónak megváltoztatása, mit a rólunk nélkülünk intézkedő hatalmak találtak fel, egy új világot nyit fel a társadalmi rendben, mely csak annyiból áll, hogy a fejedelmi congressusok zászlóira írott eszö „s u l y e g y e n“ helyett irattassék fel e szó : „b e n e m a v a t k o z á s.“ Míg ez meg nem történik, addig a nemzetközi jogok eltapodva maradnak, és csak a tanuló iskolás gyermekek élvezik akkor, midőn tanáraiktól a nemzetközi jog (jus gentium) tanait hallgatják, de mint polgárok, mint értelmiség tagjai, nem fogják élvezhetni soha, mi a tanításnak az életteli megtagadtatását eredményezi.

A benemavatkozás, jól tudjuk, lényegét teszi a nemzetközi jognak; mert csakis ezen elv fenállása őrzí meg a népfelségi jogoknak és azok között a nemzetiségi igazaknak is épségét. Mert minden nemzetnek magán háziköréhez, saját

belügyéhez tartozik az, hogy társadalmi kormányoztatása felett, külbefolyás nyomása, annál inkább külérőszak nélkül intézkedhessék, uralkodójával végezhesen, s minden nyomás nélkül szervezkedhessék, s ha szükséges, nemzetiségi külön fajokból is egy nemzetté önkint szövetkezhessek. Ezen tér az, melynek fejlődésén a sulyegyen eszméje beavatkozási tényekben, mint a nemes növény gyökerén az irtó féreg rágódik: hasonló ez, a bűvészetű csalódáshoz, miről a bűvész előre tudja, hogy csalódás, de mégis játsza, mert látja, hogy a nézők valóság helyett a csalódást is megveszik.

Az erősebségi hódítások ellen a népek egyedüli óvó rendszere az önkormányzati alap, s az abból kifolyó alkotmányos képviseleti szabadság. Ez kizár minden beavatkozást és ez a valóság; a sulyegyen pedig, mint a hatalomvágynak uralkodó fegyveres eszköze, elnyomja alkotmányos szabadságát: és ez a csalódás, mely teremt állandó katonaságot, megbirhatlan adót, adósságot, elszegényedést, nyomort, — egy szóval koldus társadalmakat és öntudatlan terjeszti az erkölcsstelenséget.

Tehát a népek szóvivőinek, általában az értelmiségnek itt kell teendőit megkezdeni, mely ne legyen cselekvés, hanem legyen — nemcselekvés, legyen önmegtagadás. Első szerep illeti a hadvezéreket és velök minden katonát, kik t. i. az értelmiséghez tartozhatnak; mert ők a végrehajtó eszközei a rólunk nélkülünk isten kegyelméből uralomnak. A polgári osztályok értelmisége megtagadhatja és ez napi rendén is van, hogy megtagadja a szolgálatot oly iránytól, mely társadalmi nézeteivel meg nem egyezik: bebörtönözteti magát, elveszti vagyonát, bitófán veszti el életét, — és felteszem, hogy ezt minden nemzetnek polgári osztály értelmisége megteszi; de gyökeresen mit segít ez, ha a katona minden nemzetenél szinte e példát nem követi, ha minden pontra, minden tárczára, minden kormányzati ágra, minden idegen beavatkozási tény-

re, — katoná vállalkozik? Valóban igen keveset, vagy éppen semmit, legfeljebb is segít annyit, hogy a fél polgári, fél katonai kormányzat helyett, egy teljesen katonai uralmat teremt, mindössze is azért, hogy életének javát vakeszközkint szolgálásban élje le, hogy atyját, anyját, rokonit, kik szabadoknak születtek, sanyargassa a természet ellen, s ha kell, rablánczra fűzze, s hogy aggkorában a siránkozó koldus családnak, a kipusztított telkeken önmaga a katoná is egy tagja legyen; mert a nyugdíj eszméje, az ingadozásnak, a koldusságnak indult államoknál neki biztosságot nem nyújthat.

Nem ajánlok, nem követelek általában, és így a katonai értelmiségtől sem felkelést, sem semminemű cselekvést, követelek önmegtagadást minden olyan cselekvéstől, mely a felebb fejtegetett elméleti igazságokkal a társadalmi rendben ellenkezik. Nehéz követelés, melynek annyi meg annyi erkölcsi és anyagi nehézség áll utjában, de az embert, mint férfit megillető teendőkben nincs lehetetlenség, csak a valódi társadalmi elvekben az átszellemülés legyen tiszta, legyen általános, az elszánt akarat és határozottság pedig legyen erős; mert minden kétkedés, minden kétségbeesés, nem más, mint gyengeség.

A polgári társadalmak millió számú tagokból állanak, kiknek foglalkozásuk, gondolkodásuk, véralkatuk, vagyonbeli helyzetük magánérdekeikben egészen különbözők; de társadalmi érdekeik egyenlők, tehát társadalmi közös tekintetben gondolkodásuknak s foglalkozásuknak is egy célra irányozottnak kell lenni; ez elméleti következetesség, ennek pedig alapja az elméleti igazság s az abból kifolyó jog és kötelesség. Tehát nincs sértve, nincs külön választva a katoná és a nem-katoná egyiránt; mert sem a polgári osztály a katonát kebeléből és soraiból nem számüzte, sem a katoná magát a polgári jogokból önkint ki nem vetkeztette. Látjuk ennek példáit időnkint napjainkban, láttuk a múltban is, midőn az el-

nyomott polgári jogok visszaszerzéseért, mint közös nemzeti sajtójukért, a katona a polgárral küzdött véres csatákat, együtt hordozott rablánczokat, együtt halt a bitófán, együtt bolyongott mint hontalan a nagy világban, és együtt sirt hazájának aggasztó helyzetén. Ámde azok bár gyakori, de mégis majdnem mint egyes példák úgy állanak; mert nem az egész, nem is a többség, hanem csak a kisebbség tényét mutatják fel; tehát a legfőbb hiányzik itt, úgy a katonai, mint a nemkatonai értelmiségnél, és ez nem egyéb, mint az általános átszellemülés, az egyöntetűség hiánya. Sok ember táplálja keblében ugyanazon egy nézetet; de mert mindenki hallgat, nem tud egymásról, nem számolhat egymásra, evégett marad minden a régiben, és ez az isten kegyelméből rólunk nélkülünk uralomnak életere, melyet csak a katonának kardja vághat ketté; mert mindenütt az áll a polgárnak nevezett értelmiség feje felett fenyegetve: ne vágjon vele honának törvénybeüire, ne vágjon az idegen nemzetek belügyeire s törvényeire, elég ez arra, hogy az isten kegyelméből uralomnak életere megszakadjon.

Minden értelmiségi tagnak, legyen katona vagy nem, van joga gondolkozni, van kötelessége a társadalmi alapelveket, nemzetiségi és nemzetközi jogokat tudni és van joga is, kötelessége is azok ellen nem cselekedni.

Ezek szerint az uralkodóknak, a népek szóvivőinek, kormányférfiaknak, hadvezéreknek teendői rövid summázatban csak abból állának: hogy amazok a hatalom urai térjenek a képviseleti utra s ezen alapon rendezzenek magok mig idejök van; ezek pedig, az isten kegyelméből uralom szolgálától mindenesetre visszavonuljanak; mi, ha általában megtörténik: az erkölcsi erő vérontás nélkül győzött; s midőn így a népeket gyámság alatt tartó sulyegyen helyét, a benem avatkozás elfoglalta, azzal a trónok, kormányok, hadvezérek, a jelennél erősebb alkotmányos állást nyertek; a nemzetisé-

gek, nemzetek pedig szabadságukat nyerték vissza, melyekért mindkét fél eddig sikertelen erőszakos eszközökkel küzdött; mert nem egymás melletti, de egymás feletti állásra tévesen törekedtek.

És ha nem: csak egy mód, egy eszköz fogna hátra-maradni, t. i. a népek szabadulását a jobbaknak karerejével kiküzdeni. Mert e nemes lénynek, az emberek javának, a szolgasági megaláztatást, a rosszabbaktól függést, szellemi magasabb, erkölcsi diszes s emberi méltóságteljes állásának tudata s érzete sem engedi meg tovább eltűrni. És ez leend a kétségbeesés harcza, melyet az elnyomott népek szóvivő-vezérei és a szabad lelkű hadvezérek együtt, az elnyomottak összegével egyetértve indulandnak előkészíteni, hogy a szabadságukérti népmozgalmak nem itt-ott szakadozva, de mindenütt egyidőben, kiszámítva történjenek. Istápjuk van az alkotmányos nemzetekben, kik e küzdelmet már sikerrel átéltek; reményük istenben, ki az igazsághoz szerencsét meneszt; erejük a nép millióiban, mely a szabadulást várja; jelszavuk a jövőben, hogy jöjjön a minnek jöni kell! Mindnyájan egyszerre, egy időben!!

V É G S Z Ó.

Fenebb értekeztünk az elvek igazságáról, követelményeiről és a teendőkről általában, — talán méltó dolog leend, hogy részletekben is szóljunk egy keveset.

A latinnak egy közmondása van: „ki békét akar, harczra készüljön.“ Lehet, hogy nálam tévedés, de azt hiszem, hogy az isten kegyelméből uralkodók és kormányaik, míg végkép kényszerülve nem lesznek, nem fognak engedni; tehát a népeknek nem csak visszavonuló, de készülődő állást is — mely cselekvőleg fenyegetsen — kell elfoglalniok.

Van szabad nép, melynek oltalma alatt készülődni lehet,

mi talán úgy jól történhetik, ha minden elnyomott nemzet egy-egy férfit bizra meg, aki az együttes fellépéshez e megbizottakból alakulandó intéző és parancsoló tanácsnak tagja legyen.

Ezen tanács nyilatkozzék a világ előtt nyilvánosan, és fejtse ki a népeknek egyenkinti és közjogi s szervezkedési követeléseiket, szükségleteiket; tüzzön, szabjon ki a békés rendezkedésre egy időközt, és véghatáridőt, mely alatt a mostani uralkodók önkint, a népek szerint, minden forradalmi zavarok nélkül — a népekkel cselekedjenek és végezzenek.

Ha ezen idő lefolyt, és nincs siker, azontul a tanács tagjai rendezék belátásuk szerint a népek szerencséjét és alkalmas egy időben kiki megbizóit utasítsa teendőkre.

Ez lenne, nem egy nemzetnek, de minden európai elnyomott nemzetnek választott dictatúrája; tanácskozásai pedig a nemzetek, a nemzetiségek dictatorainak ülései, vagyis congressusa. Mely, valamint a fejedelmek congressusa a fejedelmek érdekét, úgy ez a népeket képviselné; mert a fejedelmek a népek szivéről magukat már többnyire leszakasztották, a kegyelet pedig irántuk már nagyrészt megszűnt, — tehát a nemzetek rovására congressusokat nem tarthatnak.

A népek dictatorainak kiadásai fedezendők a népek által, az egyesek filléreiket nem fogják megvonni az egész nemzetiségek pedig, — hitelükkel állnak jól.

Ez komoly dolog, de biztos szabadulás; a mostani helyzet pedig még komolyabb és biztos végveszély.

Ébredj nemzeti öntudat! Ébredj szabadság szelleme! küzdj — együtt — egyszerre — rettentő harcokat minden ellen, mi utadban áll: hogy a népek feletti idegen uralom lánczai összetörjenek!

D^o BALLAGI GÉZA.

